FRater ambroſius tua mihi mu
nuſcula perferenſ: detulit ſimul
& ſuauiſſimas litteras: q̄ a prin
cipio amicitiarū, fidem/probate
iam fidei, & ueteris amicitie/no
ua preferebāt. Vera enī illa ne
ceſſitudo eſt & chriſti glutino copulata: quā nō
utilitas rei familiaris: non preſentia tantū corpo
rū: nō ſubdola & palpans adulatio: ſed dei timor
& diuinarum ſcripturarū ſtudia conciliant. Legi
mus ĩ ueteribus hiſtoriis quoſdam luſtraſſe pro
uĩcias: nouos adiiſſe pplōs: maria trāſiſſe: ut eoſ
quoſ ex libris nouerāt: coram quoq; uideret. Sic
pythagoras/mēphiticos uates: ſic plato egyptū
& archytam tarentinum: eamq; oram italie/que
quondā magna grecia dicebatur: laborioſiſſime
peragrauit: ut q athenis magiſter erat & potēs:
cuiuſq; doctrinas academie gymnaſia ꝑſonabāt:
fieret ꝑegrinus/atq; diſcipul9/malens aliena ue
recunde diſcere: quam ſua imprudenter ĩgerere.
Deniq; cum litteras quaſi toto orbe fugiētes ꝑ
ſequitur: captus a piratis & uenūdatus/tyranno
crudeliſſimo paruit: ductus captiuus/uinctus &
ſeru9: tamen quia philoſophus/maior emente ſe
fuit. Ad titū liuium/lacteo eloquentie fonte ma
nantem/de ultimis hiſpanie galliarumq; finibus:
quoſdam ueniſſe nobiles legimus: & quos ad cō
templationem ſui roma non traxerat: unius hoĩ

nis fama perduxit. Habuit illa etas inauditū oībus ſeculis: celebrandumq; miraculū: ut urbem tantam ingreſſi/aliud extra urbem quererēt. Apollonius ſiue ille magus ut uulgus loqtur: ſiue philoſophus. ut pythagorici tradūt: intrauit perſas ptranſiuit caucaſū: albanos ſcythas maſſagetas: opulētiſſima īdie regna penetrauit: & ad extremū latiſſimo phyſon amne trāſmiſſo/puenit ad bragmanas: ut hiarchā in throno ſedentem aureo & de tantali fōte potantem inter paucos diſcipulos de natura de moribus. ac de curſu dierū & ſyderum audiret docētem. Inde per elamitas babylonios chaldeos medos aſſyrioſ pthos ſyroſ phenices arabes paleſtinoſ reuerſus ad alexādriam prexit ad ethiopiā: ut gymnoſophiſtas & famoſiſſimam ſolis mēſam uideret ī ſabulo. Inuenit ille uir ubiq; quod diſceret: & ſemp proficiēs ſemp ſe melior fieret. Scripſit ſuper hoc pleniſſime octo uoluminibus philoſtratus.

Quid loquar de ſeculi hoīnibuſ: cū aplūs Paulus uas electioniſ & magiſter gentiū/qui de cōſcientia tāti ī ſe hoſpitis loquebatur/dicens: an experimentum queritis/eius qui ī me loquitur chriſtus: poſt damaſcum arabiamq; luſtratam/aſcendit hieroſolimā: ut uideret petrum & māſit apud eum diebus quīdecim. Hoc enim mysterio hebdoadis & octoadis futurus gētium predicator inſtruendus erat. Rurſumq; poſt an

nos quatuordecim aſſūpto barnaba & tito expo
ſuit cum aplīs euangelium: ne forte in uacuum
curreret aut cucurriſſet. Habet neſcio quid latē
tis energie uiue uocis actus: & in aures diſcipuli
de auctoris ore transfuſa fortius ſonat. Vnde &
eſchines eum rhodi exularet/& legeretur illa de
moſthenis oratio: quā aduerſus eū habuerat: mi
rantibus cunctis atq; laudantibus ſuſpirans ait.
Quid ſi ipſā audiſſetis beſtiā ſua ūba reſonātem

Hec hoc dico: ꝙ ſit aliqd ī me tale. quod ūl
poſſis a me audire: ūl uelis diſcere/ſed quo
ardor tuus & diſcēdi ſtudiū/etiā abſq; nobis ꝑ ſe
probari debeat. Ingeniū docile & ſine doctore
laudabile eſt. Nō qd īuenias: ſed quid q̄ras cōſi
deramus. Mollis cera & ad formādū facilis etiā
ſi artificis & plaſte ceſſent manus: tamē uirtute
totum eſt quicquid eſſe poteſt. Paulus aplūs ad
pedes gamalielis legē moyſi & prophetas didi
ciſſe ſe gloriatur: ut armat⁹ ſpūalib⁹ telis poſtea
doceret confidenter: Arma enim nr̄e militie nō
carnalia ſūt: ſed potētia deo ad deſtructionē mu
nitionū & cogitationes deſtruētes & omnem alti
tudinem extollētem ſe aduerſus ſcīam dei: & ca
ptiuātes omnem intellectū ad obediendum xp̄o
& parati ſubiugare omnē īobedientiā. Timothe
um ſcribit ab infātia ſacris litteris eruditum: &
hortatur ad ſtudiū lectionis: ne negligat gratiā
que data ſit ei ꝑ īpoſitionem manus presbiterii.

Tito precipit: ut īter ceteras uirtutes epi: quas breui ſermone depīxit: ſciam quoqꝫ nō negligat ſcripturarū obtinentem inqt eū qui ſecūdum doctrinā eſt: fidelem ſermonē: ut potens ſit exhortari in doctrina ſana: & cōtradicentes reuincere.

Pācta quippe ruſticitas ſolum ſibi prodeſt: & quantū edificat ex uite merito eccliam christi: tātum nocet: ſi deſtruentibus nō reſiſtat Malachiaſ propheta īmo ꝑ malachiam dn̄s īter rogauit ſacerdotes legem. In tātum ſacerdotis officium eſt: interrogatū reſpōdere de lege. Et in deutero nomio legimus. Interroga p̄rem tuū & annūciabit tibi: maiores tuos & dicet tibi. In pſalmo quoqꝫ centeſimodecimooctauo. Cātales mihi erāt iuſtificatioēs tue ī loco pegrinationis mee. Et ī deſcriptione iuſti uiri: cū eū arbori uite dauid qui eſt in paradiſo comparet inter ceteras uirtutes hoc etiam ītulit. In lege dn̄i uolūtas eius: & ī lege eius meditabitur die ac nocte. Daniel ī fine ſacratiſſime uiſioniſ ait: iuſtos fulgere quaſi ſtellas: & ītelligētes ideſt doctoſ quaſi firmamentum. Vides quātum inter ſe diſtant iuſta ruſticitas: & docta iuſticia. Alii ſtellis: alii celo compantur. Quāq̄m iuxta hebraicam ueritatem utrumqꝫ de eruditis poſſit ītelligi. Ita eī apud eos legim9. Qui autem docti fuerīt fulgebūt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſticiā erudiunt multos: quaſi ſtelle ī perpetuas eterni

tates. Cur dicitur Paulus aplūs uas electionis? Nēpe quia uas legis & ſcripturarū ſāctarū erat armarium. Phariſei ſtupent in dñi doctrina: & mirātur ī petro & ioanne quomodo legem ſciāt cum litteraſ non didicerint. Quicquid enī aliiſ exercitatio & quotidiana ī lege meditatio tribuere ſolet: illis hoc ſpūs ſāctuſ ſuggerebat. Et erāt iuxta quod ſcriptum eſt docibiles deo. Duodecī annos ſaluator impleuerat: & ī templo ſedens de queſtionibus legis īterrogans magiſ docet dum prudenter īterrogat. Niſi forte ruſticum petrū ruſticū ioannem dicimuſ; quorū uterq; dicere poterat: & ſi imperitus ſermone non tamen ſciētia Ioannes ruſticus: piſcator īdoctus. Et unde illa uox obſecro. In principio erat uerbum: & uerbū erat apud deum: & de9 erat uerbū. Logos grece multa ſignificat. Nam & uerbū eſt: & ratio: & ſupputatio & cauſa uniuſcuiuſq; rei: per quā ſūt ſingula que ſubſiſtūt: que uniuerſa recte intelligimus in xp̄o.

Hoc doct9 plato neſciuit: hoc demoſthenes eloquens ignorauit. Perdā inquit ſapientiam ſapientium: & prudētiam prudentiū reprobabo. Vera ſapientia ꝑdet falſam ſapientiam: & quāquam ſtulticia ꝑ̄dicationis in cruce ſit: tamē paulus ſapientiam loquitur īter perfectos. Sapientiam autem nō ſeculi iſti9 que deſtruitur: nec principium huius ſeculi: ſed loqtur dei ſapientiā

in myſterio abſconditam: quam p̄deſtinauit de9 ante ſecula. Dei ſapientia chriſtus eſt. Chriſtus enim dei uirtus & dei ſapientia. Hec ſapientia ī myſterio abſcondita eſt: de qua & noni pſalmi titulus p̄notatur pro occultis filii: in quo ſunt omnes theſauri ſapiētie & ſcientie dei abſcōditi. Et qui in myſterio abſconditus erat: p̄deſtinatuſ ante ſecula: p̄deſtinatus autē & p̄figurat9 ī lege & prophetis. Vnde & prophete appellabātur uidētes: quia uidebāt eum: quem ceteri non uidebāt Abraam uidit diem ei9: & letat9 eſt. Aperiebātur celi ezechieli: qui pplō peccatori clauſi erāt. Reuela inquit dauid oculos meos: & cōſiderabo mirabilia de lege tua. Lex enim ſpūalis eſt: & reuelatione op9 ē ut ītelligatur: ac reuelata facie dei gloriam contemplemur. Liber in apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus oſtēditur: quem ſi dederis homini ſcienti litteraſ ut legat: reſpōdebit tibi: Non poſſū. Signatus eſt enim. Quāti hodie putāt ſe noſſe litteras: tenent ſignatū librū: nec aperire poſſunt: niſi ille reſerauerit q habet clauem dauid q aperit: & nemo claudit: claudit & nemo aperit. In actibus apoſtolorum ſanct9 eunuchus: immo ſanctus uir: ſic enim eum ſancta ſcriptura cognominat: cū legeret eſaiam prophetam: interrogatus a philippo putas ne ītelligis que legis? reſpōdit Quomodo poſſū: niſi aliquis me docuerit? Ego ut de me loquar interī: nec ſā

ctior ſũ hoc eunucho: nec ſtudioſior: qui de ethiopia: ideſt de extremis finibus mundi uenit ad tẽplum: reliquit aulam regiam: & tantus amator legis fuit diuine atq; ſcientie: ut etiam in uehiculo litteras legeret ſacras. Et tamen cum librum teneret: & uerba domini ĩ cogitatione cõciperet lingua uolueret: labiis perſonaret: ignorabat eũ quem in libro neſciẽs uenerabatur. Venit philippus oſtendit ei iheſũ: qui clauſus latebat in littera: O mira doctoris uirtꝰ. Eadem hora credidit Eunuchus: baptizatur: fidelis & ſanctus magiſter efficitur de diſcipulo: plꝰ ĩ deſerto fõte eccleſie: quam in aurato ſynagoge templo repperit.

Hec a me perſtrita ſũt breuiter: neq; enim epiſtolaris anguſtia euagari longiꝰ patiebatur: ut intelligeres te in ſcripturis ſacris ſine preuio & monſtrãte ſemittam non poſſe ingredi Taceo de grammaticis. rhetoricis. philoſophiſ. geometris. dialecticis. muſicis. aſtronomicis. astrologis. medicis. quorum ſciẽtia mortalibus ſatis uel utiliſſima eſt: & ĩ tres ꝑtes ſcĩditur in doctrinam. rationem. & uſum. Ad minores artes ueniam: & que non tam lingua quam manu adminiſtrantur. Agricole. cementarii. fabri. metalorum lignorumq; ceſores. lanarii quoque & fullones. & ceteri qui uariam ſupellectilem & uilia opuſcula fabricant: abſq; doctore eſſe nõ poſſũt

quod cupiunt. Quod medicorum eſt promittũt medici. tractant fabrilia fabri. ſola ſcripturaruꝫ ars eſt: quam ſibi paſſim omnes uendicant. Scribimus ĩdocti doctiq; poemata paſſim. Hãc garrula anus hanc delirus ſenex. hãc ſophiſta uerboſus: hãc uniuerſi preſumunt. lacerant: docent ante quam diſcãt. Alii adducto ſupercilio grandia uerba trutinãtes. inter mulierculas de ſacris litteris philoſophãtur. Alii diſcũt proh pudor a feminis. quod uiros doceant: & ne parum hoc ſit quadam facilitate uerborũ: ĩmo audatia. ediſſerũt aliis quod ipſi non intelligunt. Taceo de meis ſimilib9: qui ſi forte ad ſcripturas ſãctas poſt ſeculares litteras uenerint. & ſermone cõpoſit aures populi mulſerint. quicquid dixerĩt. hõc legem dei putãt. Nec ſcire dignãtur quid prophete quid apoſtoli ſenſerint ſed ad ſenſum ſuum incongrua aptãt teſtimonia quaſi grãde ſit. & nõ uicioſiſſimum dicendi genuſ depr̃auare ſentenciás: & ad uoluntatem ſuam ſacram ſcripturã trahere repugnãtem. Quaſi non legerim9 homerocentonas & uirgiliocentonas: ac non ſic etiam & maronem ſine chriſto poſſim9 dicere chriſtianũ quia ſcripſerit. Iam redit & uirgo. redeũt ſaturnia regna. Iã noua progenies celo dimittitur alto. Et patrẽ loquẽtem ad filiũ Nate mee uire. mea magna potẽtia ſol9. Et poſt uerba ſaluatoris in cruce. Talia ꝑſtabat memorãs fixuſq; ma

nebat. Puerilia ſũt hec. & circulatorũ ludo ſimili
a docere quod ignores: immo ut cum ſtomacho
loquar: nec hoc quidem ſcire ꝙ neſcias.

VIdelicet manifeſtiſſima eſt geneſis: ĩ qua
de creatura mũdi: de exordio generis hu
mani: de diuiſione terre: de confuſione linguarũ
de deſcẽſione uſq; ad egyptũ ſcribitur hebreorũ
Patet exodus cum decem plagiſ cũ decalogo: cũ
myſticis diuiniſq; preceptiſ. In prõptu eſt leuiti
cus liber: in quo ſingula ſacrificia immo ſingule
pene ſyllabe & ueſtes aarõ & totꝰ ordo leuiticꝰ
ſpirant celeſtia ſacramenta. Numeri uero noĩe
totius arithmetice & prophetie balaam & q̃dra
ginta duarum manſionum per heremũ myſteria
continet. Deuteronomiũ uero ſecũda lex & euã
gelice legis p̃figuratio nõne ſic ea habet q̃ prio
ra ſunt: ut tamen noua ſint omnia de ueteribuſ.
Hucuſq; moyſes: hucuſq; pentateucus: q̄buſ quĩ
q; uerbis loqui ſe uelle aplũs ĩ eccleſia gloriatur
Iob exemplar pacietie q̃ non myſteria ſuo ſermo
ne complectitur. Proſa incipit uerſu labitur: pe
deſtri ſermone finitur: omneſq; leges dialectice
propoſitione. aſumptione. cõfirmatõne. cõcluſi
one determinat. Singula in eo uerba plena ſunt
ſenſibus: & ut de ceteris ſileam: reſurrectionem
corporũ ſic prophetat: ut nullus de ea manifeſti
us & cautius ſcripſerit. Scio inquit ꝙ redemptor
meus uiuit: & in nouiſſimo die de terra ſurrectu

rus ſum & rurſum circũdabor pelle mea. & ĩ car
ne mea uidebo deũ quem uiſurus ſũ ego ipſe & o
culi mei conſpecturi ſunt & nõ alius. Repoſita ẽ
hec ſpes mea in ſinu meo. Veniam ad ihũʒ naue
qui typum dñi nõ ſolũ in geſtis: uerũ etiam ĩ no
mine ꝑfert. Trãſit iordanẽ: hoſtiũ regna ſubuer
tit. diuidit terram uictori populo: & per ſingulaſ
urbes uiculos: mõtes: flumina: torrentes atq; cõ
finia eccleſie celeſtiſq; hieruſalem ſpiritualia re
gna deſcripſit. In iudicũ libro quot principes po
puli tot figure ſunt. Ruth moabitis eſaie explet
uaticiniũ dicentis: emitte agnum domine dñato
rem terre: de petra deſerti ad mõtẽ filie ſyõ. Sa
muel in heli mortuo & ĩ occiſione ſaul ueterem
legem abolitá monſtrat: porro in ſadoch atq; da
uid noui ſacerdotii nouiq; impii ſacramẽta teſta
tur. Malachim ideſt tertiuſ & quartus regum li
ber a ſalomone uſq; ad iechoniá: & a ieroboã fi
lio nabath uſq; ad oſee q ductꝰ eſt ĩ aſſyrios: re
gnum iuda & regnũ deſcribit iſrael. Si hiſtoriaʒ
reſpicias: uerba ſimplicia ſunt: ſi in litteris ſenſũ
latentem ĩſpexeris: eccleſie paucitas & heretico
rum contra eccleſiam bella narrantur. Duodeci
prophete in unius uoluminis anguſtias coartati
multo aliud quam ſonãt: in littera prefigurant.
Oſee crebro nominat effraim ſamariam ioſeph
iezrabel: & uxorem fornicariam & fornicationiſ
filios. & adulteram cubiculo clauſaʒ mariti: mul

to tempore ſedere uiduam: & ſub ueſte lugubri mariti ad ſe reditũ pſtolari. Ioel filius fatuel deſcribit terram duodecĩ tribuum: eruca bruco locuſta: rubigine uaſtãte cõſumptam: & poſt euerſionem prioris populi effuſum iri ſpũm ſanctum ſuper ſeruos dei & ancillas ideſt ſuper centũuigĩti credentium nomĩa: & effuſſũ iri in cenaculo ſyon. Qui centũuigĩti ab uno uſq; ad quindecĩ paulatim & p incrementa ſurgentes: quindecĩ graduum numerum efficiunt: q in pſalterio myſtice continentur. Amos paſtor & ruſticus & ruborũ mora diſtringens paucis uerbis explicari non poteſt. Quis enĩ digne exprimat tria & q̃ttuor ſcelera damaſci & gaze tyri & idumee & filiorũ ammõ & moab: & ĩ ſeptimo & octauo gradu iude & iſrael. Hic loquitur ad uaccas pingues q̃ ſunt in ſamarie monte: & ruituram domuʒ maiorem minoremq; teſtatur. Ipſe cernit uictorẽ locuſte: & ſtãtem dñm ſuper murũ litum uel adamãtinum & uncinum pomorum attrahentẽm ſupplicia peccatoribus. & famẽ in terrã: nõ famen panis nec ſitim aque: ſed audiendi uerbũ dei. Abdias qui ĩterpretatur ſeruus domini pertonat cõtra edom & ſanguineum terrenumq; fratrem: fratris quoq; iacob ſemp emulum haſta percutit ſpiritali. Ionas pulcherrima colũba naufragio ſuo paſſionem dñi prefigurans: mundũ ad pnĩam reuocat: & ſub noĩne niniue gentibus ſalutẽ nũciat. Mi

cheas de moraſthi coheres xp̄i: uaſtationem an
nūciat filie latronis: & obſidionem ponit contra
eam: quia maxillam percuſſerit iudicis iſrahel.
Naum cōſolator orbiſ increpat ciuitatem ſāgui
num & poſt euerſionem illius loquitur: ecce ſup
montes pedes euangelizantis & anunciantis pa
cē. Abacuc luctator fortis & rigidus ſtat ſup cuſ
todiam ſuam: & figit gradū ſup munitionem ut
xp̄m ī cruce cōtēpletur. & dicat: opuit celos glo
ria eius: & laudis eius plena eſt terra: ſplendor e
ius ut lux erit. cornua in manibus eiuſ: ibi abſcó
dita eſt fortitudo eius. Sophonias ſpeculator &
archanorū dei cognitor: audit clamorez a porta
piſcium: & eiulatum a ſecunda: & contritionem
a collibus. Indicit quoq; ululatum habitatoribꝰ
pile: quia conticuit omnis pplūs chanaan: diſpſi
ſunt uniuerſi qui inuoluti erāt argento. Aggeꝰ
feſtiuus & letus. qui ſeminauit in lachrimis ut in
gaudio meteret. deſtructum templum edificat.
deumq; patrem inducit loquētem: adhuc unum
modicumq;: & ego cōmouebo celum & terram
& mare & aridam: & mouebo omnes gentes: &
ueniet deſideratus cunctis gentibus. Zacharias
memor domini ſui multiplex ī prophetia: ieſum
ueſtibus ſordibus īdutum: & lapidem oculorum
ſeptem: cādelabrumq; aureū cum totidem lucer
nis quot oculis: duas quoq; oliuas a ſiniſtris lam
padis cernit: & a dextris: ut poſt equos ruffos ni

gros uarios & albos. & diſſipatas quadrigas ex effraim & equum dei hieruſalem pauperem regem uaticinetur & predicet ſedentem ſuper pullum filium aſine ſubiugalis. Malachias aperte. & ī fine omnium prophetarum de abiectione israhelis & uocatione gentium nō eſt mihi ait uoluntas ī uobis dicit dominus exercituum: & munus nō ſuſpiciam de manū ueſtra. Ab ortu enī ſolis uſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio mūda. eſaiam. hieremiā. ezechiel. & daniel. quis poteſt uel intelligere uel exponere? Quorum primus nō prophetiam uidetur mihi texere: ſed euangelium. Secundus uirgam nuceam & ollam ſuccenſam a facie aquilonis: & pardum expoliatū ſuis coloribus: & quadruplex diuerſis metriſ nectit alphabetum. Tertius principia & finem tantis habet obſcuritatibus inuoluta: ut apud hebreos ipſe parteſ cum exordio geneſeos ante annos trigīta nō legātur. Quart9 uero qui et extremus īter quatuor prophetas: temporum conſciuſ: & tociuſ mūdi philohiſtoricuſ lapidem preciſum de monte ſine manibus & regna omnia ſubuertētem: claro ſermone pronūciat. Dauid ſimonides noſter: pindarus & alcheus flaccus quoq; catull9 atq; ſerenus. chriſtum lira perſonat: & ī decachordo pſalterio ab īferis excitat reſurgentem. Salomon pacificus &

amabilis domini. moreſ corrigit: naturam docet ecclesiam iungit & christum: ſanctarumq; nuptiarum dulce canit epithalamium. Heſter in ecclesie typo populū liberat de periculo: & interfecto aman qui interpretatur iniquitas: ptes conuiuii & diem celebrem mittit ī poſteros. Paralipomenon liber: ideſt inſtrumenti ueteris epithome tātus ac talis eſt ut abſq; illo ſi quis ſciētiam ſcripturarum ſibi uoluerit arrogare: ſe ipſū irrideat Per ſingula quippe nomina iūcturaſq; uerborū & pretermiſſe in regum libris tangūtur hiſtorie & innumerabiles explicātur euāgelii queſtioeſ. Heſdras & neemias adiutor uidelicet & conſolator a domino ī uno uolumine artātur: inſtaurāt templum: muros extruunt ciuitatiſ: omniſq; illa turba populi redeuntis in patriā: & deſcriptio ſacerdotum: leuitarum iſrahelis: proſelitorum: ac per ſingulas familias murorum ac turrium opera diuiſa. aliud in cortice preferunt. aliud in medulla retinent. Cernis me ſcripturarum amore raptum exceſſiſſe modum epiſtole: & tamen nō īpleſſe quod uolui. Audiuimus tātum quid noſſe: quid cupe debeam9: ut & nos quoq; poſſum9 dicere: concupiuit aīa mea deſiderare iuſtificationes tuas ī omni tempore. Ceterum illud ſocraticū impletur ī nobis. Hoc tātum ſcio: q; neſcio Tangā & nouum breuiter teſtamentū. Mattheus. marcus. lucas. ioannes. quadriga domini: &

uerum cherub: quod īterpretatur ſciētie plenitu
do per totum corpus oculati ſūt: ſcintille emicāt
diſcurrūt fulgura: pedes habent rectos: & in ſu
blime tendētes: terga pennata & ubiq; uolantia
tenent ſe mutuo ſibiq; perplexi ſunt: & q̄ſi rota
in rotam uoluūtur: & pergunt quocumq; eos fla
tus ſpiritus ſancti perduxerit. Paulus apoſtolus
ad ſeptem ſcribit eccleſias. Octaua enim ad he
breos: a pleriſq; extra numerū poītur. Timothe
um īſtruit ac titū: & philemonē pro fugitiuo fa
mulo dep̄catur: ſup̱ quo melius tacere puto quā
pauca ſcribere. Actus aplōrum nudā quidem ui
dentur ſonare hiſtoriā: & naſcentis eccleſie infā
tiam texere: ſed ſi nouerimꝰ ſcriptorē eorū lucā
eſſe medicū: cuius lauſ eſt in euangelio: aīaduer
temus p̄iter oīa uerba illiꝰ aīe lāguētis eſſe me
dicinā. Iacobꝰ. petrꝰ. ioānes. iudas. ſeptē eplās
ediderūt tam miſticas quam ſuccīctas: & breues
pariter ac longas. breues in uerbis: longas ī ſen
tentiis: ut rarus ſit qui nō in earūcecutiat lecti
one. Apochalypſiſ ioanniſ tot habet ſacramenta
quot uerba. Parū dixi: & pro merito uoluminis
laus oīs inferior eſt. In uerbis ſingulis: multipli
ces latent ītelligentie. Oro te frater cariſſime ī
ter hec uiuere: iſta meditari: nihil aliud noſſe ni
ꝗ aliud querere. nōne uidetur tibi iam hic ī
terris regni celeſtis habitaculum? Nolo ut offē
daris in ſcripturis ſcīs ſimplicitate & quaſi uili

tate uerborũ: que uel uitio interp̃tũ uel de indu
ſtria ſic prolate ſũt: ut ruſticam contionẽ facili9
inſtruerent: & ĩ una eadẽq; ſentẽtia aliter doct9
aliter ſentiret indoctus. Non ſũ tã petulãs & he
bes ut hec me noſſe pollicear: & eorũ fructus ca
pe ĩ terra quorũ radices ĩ celo fixe ſũt: ſed uelle
fateor: ſedẽti me p̃fero: magr̃m renuẽs: comitẽ
ſpõdeo. Petẽti datur: pulſãti apitur: q̃rens iue
nit. Diſcam9 ĩ terris quorũ ſciẽtia nobis pſeuet
ĩ celo. Obuiiſ te manib9 excipiã: & ut inepte ali
quid ac de hermagore tumiditate effundã: quic
quid queſieris tecum ſcire conabor.

Habes hic amãtiſſimũ tui frẽm euſebiũ: qui litterarũ tuarũ mihi gr̃am duplicauit: ref-
rẽs honeſtatẽ morũ tuorũ contẽptũ ſeculi
fidem amicitie: amorem xp̃i. Nã prudẽtiam &
eloqi uenuſtatem etiã abſq; illo ip̃a epiſtola pre
ferebat. Feſtina q̃ſo te: & herenti ĩ ſalo nauicu
le funem magis precĩde quã ſolue. Nemo renũ
ciaturus ſeculo bene poteſt uendere q̃ contẽpſit
ut uenderet. Quicquid in ſũptus de tuo tuleris
pro lucro computa. Antiquum dictũ eſt. Auaro
deeſt tã quod habet: quã quod nõ habet. credẽ
ti totus mũdus diuiciarũ eſt. Infidelis autem
etiã obolo indiget. Sic uiuamus quaſi nil haben
tes: & omnia poſſidẽtes. Victus atq; ueſtitus di
uitie xp̃ianorum ſũt. Si habes in poteſtate rem
tuam uende: ſi nõ habes proiice. Tollẽti tunicã

& pallium relinquendum eſt. Scilicet niſi tu ſem per recraſtinans & diem de die trahens caute & pedetentim tuas poſſeſſiunculas uendideris: nō habet chriſtus unde alet paupes ſuos? Totū deo dedit: qui ſe obtulit. Apli tātum nauem & retia reliquerūt: uidua duo era miſit ī gazophylatiū: & prefertur croeſi diuitiis. Facile cōtemnit om nia: qui ſe ſemper cogitat eſſe moriturum.

¶ Incipit prologus diui hieronimi in pentateu chum. hoc eſt in quinq; libros moyſi.

DEſiderii mei deſideratas accepi epi ſtolas: qui quodam preſagio futu rorum cum daniele ſortitus eſt no men: obſecrantis ut translatum in latinā linguā de hebreo ſermōe pē tateuchū nr̄orū auribꝰ tradere. Periculoſū opus certe, & obtrectatorū meorū latratibꝰ patēs: qui me aſſerunt in ſeptuagīta interp̄tū ſugillationē noua pro ueteribꝰ cudere: & ita īgeniū q̄ſi uinū probātes: cū ego ſepiſſime teſtatus ſim me pro uirili portione ī tabernaculo dei offerre q̄ poſſī: nec opes alterius aliorū pauptate fedari. Quod ut auderem origenis me ſtudium prouocauit: q editioni antiq̄ translationē theodotionis miſcu it aſterico & obelo ideſt ſtella & ueru omne opꝰ diſtiguēs: dū aut illuceſere facit q̄ minꝰ āte fue

rant: aut ſupflua queq; iugulat & cōfodit: & maxime q̄ euangeliſtarū & aplōrum auctoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri teſtamēto legimus: que ī nr̄is codicibus nō habētur: ut eſt illud. ex egypto uocaui filium meum: & quoniā nazareus uocabitur: & uidebūt ī quem cōpunxerunt. & flumina de uentre eius fluēt aque uiue. & q̄ nec oculis uidit nec auris audiuit nec in cor hominiſ aſcendit: que preparauit dn̄s diligētib9 ſe: & multa alia que proprium ſyntagma deſiderant. Interrogem9 ergo eos ubi hec ſcripta ſūt. & cum dicere nō potuerint: de libris ebraiciſ proferamus. Primum teſtimonium eſt ī oſee. ſecundum in eſaia. tertium in zacharia. quartū in prouerbiis. quintum eq; in eſaia: quod multi ignorātes apocryphorum deliramenta ſectātur: & hyberas neniaſ libris autenticiſ preferunt. Cauſas erroris nō eſt meum exponere. Iudei prudenti factum dicunt eſſe cōſilio: ne ptolemeus unius dei cultor etiam apud hebreoſ duplicem diuinitatē dephenderet. Quod maxīe idcirco faciebāt: qa ī platonis dogma cadere uidebatur. Deniq; ubicumq; ſacratum aliquid ſcriptura teſtatur de patre & filio & ſpū ſācto: aut aliter īterptati ſunt: aut ōnino ſatauerūt: & ut regi ſatisfacerēt: & arcanum fidei nō uulgārent. Et neſcio quiſ prim9 auctor ſeptuaginta cellulas alexādrie mendacio ſuo extruxerit: quibuſ diuiſi eadem ſcriptitarīt:

cũ ariſtarchus eiuſdez ptolemei paraphraſtes. & nõ multo poſt tẽpore ioſephũſ nihil tale rettulerint: ſed in una baſilica cõgregatoſ cõtuliſſe ſcribant: nõ prophetaſſe. Aliud eſt enim eſſe uatẽ: aliud eſt eſſe interp̃tem. ¶Ibi ſpiritus uẽtura predicit: hic eruditio & uerborum copia ea que ĩtelligit trãsfert. Niſi forte putãdꝯ eſt tulliꝯ oeconomicũ xenophontis: & platonis protagoram: & demoſthenis pro ctesiphõte: afflatꝯ retorico ſpiritu trãſtuliſſe: Aut aliter de eiſdem libris ꝑ ſeptuaginta interpretes: aliter per apoſtolos ſpiritus ſanctus teſtimonia texuit: ut quod illi tacuerunt hi ſcriptum eſſe mentiti ſint. Quid igitur? Damnamuſ ueteres? Minime: ſed poſt priorum ſtudia ĩ domo domini quod poſſumꝯ laboramꝯ. Illi interpretati ſunt ante aduentum chriſti: & quod neſciebant: dubiis protulere ſentẽtiis: nos poſt paſſionem & reſurrectionem eius non tam prophetiam quã hiſtoriam ſcribimus. Aliter eĩ audita: aliter uiſa narrãtur. Quod meliꝯ intelligimus: melius & proferimꝯ. Audi igitur emule obtrectator auſculta. Non damno nõ rep̃hẽdo ſeptuaginta: ſed confidenter cunctis illiſ aplõs p̃fero. Per iſtorũ os mihi xp̃s ſonat: quos ãte prophetaſ inter ſpiritalia chariſmata poſitoſ lego: ĩ quibus ultimum pene gradum ĩterp̃tes tenent. Quid liuore torqueris? Quid ĩperitorũ animos contra me concitas? Sicubi in traslatione tibi ui

deor errare: interroga hebreos: diuerſarũ urbiũ magĩros conſule. Quod illi habẽt de christo: tui codices nõ habent. Aliud eſt ſi contra ſe postea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerit: & emẽdatiora ſũt exemplaria latina q̃m greca: greca quã hebrayca. Verum hec cõtra ĩuidos. Nũc te deprecor deſideri cariſſime: ut quia me tantũ opus ſubire feciſti: & a geneſi exordiũ cape: orationibus iuues: quo poſſĩ eodem ſpũ quo ſcripti ſunt libri in latinum eos transferre ſermonem.

Incipit prologus hieronymi in librum ioſue.

TAndem finito pentateucho moyſi uelut grandi fenore liberati ad ieſum filium naue manum mittimus quem hebrei ioſue ben num. ideſt ioſue filium nun uocant: & ad iudicum librũ quem ſopthim appellant: ad ruth quoq; & heſter quos iſdem noĩbus efferunt. Monemuſq; lectorem ut ſiluã hebraycorũ noĩm: & diſtinctiones per mẽbra diuiſas: diligẽs ſcriptur. cõſeruet: ne & noſter labor & illius ſtudiũ peat. Et ut in primis quod ſepe teſtat9 ſũ ſciat me nõ in rephenſionem ueterũ noua cudere: ſicut amici mei criminãtur: ſed pro uirili porcõne offerre lĩgue mee hoĩb9 quos tamẽ nr̃a delectãt: ut pro grecorum hexaplis q̃ & ſumptu & labore maxĩo

indigent: editionem nr̄am habeant. Et ſicubi in
antiquorū uoluminū lectione dubitarīt: hec illis
conferenteſ inueniāt quod requirūt: Maxime cū
apud latinos tot ſint exemplaria quot codiceſ: &
unuſquiſq; pro arbitrio ſuo uel addiderit uel ſub
traxerit quod ei uiſū eſt: & utiq; nō poſſit uerū
eſſe quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato uulnere
cōtra nos īſurgere ſcorpius: & ſanctū opus uene
nata carpere līgua deſiſtat: ūl ſuſcipiēs ſi placet.
uel cōtēnens ſi diſplicet: memineritq; illorū uer
ſuum. Os tuū abūdauit malicia: & lingua tua cō
cinabat dolos. Sedēs aduerſus frēm tuū loque
baris: & aduerſus filiū mr̄iſ tue ponebas ſcanda
lū: hec feciſti & tacui. Exiſtimaſti inique ꝙ ero
tui ſimilis? arguam te & ſtatuā illa cōtra faciem
tuā. Que enim audiētis uel legentis utilitas eſt
nos laborādo ſudare: & alios detrahendo labora
re: dolere iudeos ꝙ calūniādi eis & irridēdi xp̄i
anos ſit oblata occaſio: & eccleſie hoīes id deſpi
cere immo lacerare unde aduerſarii torqueātur
ꝙ ſi uetus eis tantum interp̄tatio placet: que &
ſibi nō diſplicet: & nihil extra recipiēdū putāt:
cur ea q̄ ſub aſtericis & obelis uel addita ſūt uel
amputata. legunt & negligūt? Quare danielem
iuxta theodotionis traditionē ecclīe ſuſceperūt?
Cur origene mirātur & euſebiū pāphili cūctaſ e
ditioēs ſimilr̄ diſſeretēs: aut q̄ fuit ſtulticia poſt
q̄m uera dixerit: proferre q̄ falſa ſūt? Vnde aūt i

nouo teſtamento probare poterũt aſſũpta teſtio nia: que in libris ueteribus non habentur: Hec dicimus ne omnino calumniãtibus tacere uidea mur: Ceterũ poſt ſancte paule dormitionem: cu ius uita uirtutis exemplũ eſt: & hos libros quos euſtochio uirgini xp̃i negare non potui: decreui mus dum ſpiritus hos regit artus: prophetarum explanationi incumbere: & omiſſum iã diu opus quaſi quodam poſtliminio repetere: preſertiꝫ cũ & ammirabilis ſanctuſq; uir pãmachius hoc ideꝫ litteris flagitet: & nos ad patriã feſtinanteſ mor tiferos ſyrenarum cantus ſurda debeamus aure tranſire.

Incipit argumentum.

Ieſus filius naue typum dñi non ſolũ in ge ſtis uerum etiam ĩ nomine gerens: trãſit iordanem: hoſtium regna ſubertit. diuidit terrã uictori populo: & per ſigulas urbes. uiculos. mõ tes. flumina. torrenteſ atq; cõfinia eccleſie celeſ tiſq; hieruſalem ſpũalia regna deſcribit.

Incipit prologus in libros regum.

Uiginti & duas litteras eſſe apud he breos: ſyriorum quoq; lingua & cal deorũ teſtatur, quę hebręę magna ex parte confinis eſt. Nã & ipſi ui gintiduo elementa habent: eodem

ſono:ſꝫ diuerſis caracteribꝰ. Samaritani etiã pẽtatheuchũ moyſi totidem litteris ſcriptitãt: figuris tantũ & apicibus diſcrepãtes. Certũq; eſt eſdrã ſcribã legiſq; doctorem poſt captã hieroſolymã & ĩſtauratione tẽpli ſub zorobabel alias litteras repperiſſe quibꝰ nũc utimur: cũ ad illud uſq; tempꝰ iidẽ ſamaritanorũ & hebreorũ caracteres fuerint. In libro quoq; numerorũ hec eadeꝫ ſupputatio ſub leuitaruꝫ ac ſacerdotũ cenſu myſtice oſtẽditur: & nomẽ dñi tetragramatõ ĩ quibuſdã grecis uoluminibꝰ uſq; hodie antiqs expͥſſum litteris inuenimꝰ. Sed & pſalmi, triceſimus ſextus. & cẽteſimuſdecimꝰ. & cẽteſimuſũdecimꝰ & cẽteſimuſdecimꝰoctauꝰ. & centeſimuſquadrageſimuſquartꝰ: quãquã diuerſo ſcribãtur metro tamen eiuſdẽ numeri texũtur alphabeto. Et hieremie lamẽtatioẽs & oratio eiꝰ. ſalomoĩs quoq; in fine prouerbia: ab eo loco ĩ quo ait. Mulierẽ fortem quis inueniet: eiſdẽ alphabetis uel ĩciſionibus ſupputãtur. Porro qnq; lr̃e duplices apud hebreos ſũt. caph. mem. nun. phe. ſade. Aliter ſcribũt ꝑ has prĩcipia medietateſq; uerborũ. aliter fines. Vnde & qnq; a pleriſq; libri duplices eſtimãtur. ſamuel. malachim. dabreiamĩ. eſdras hieremias cũ cynoth. i. lamẽtationibꝰ ſuis. Quomodo igitur uigintiduo elementa ſũt ꝑ que ſcribimꝰ hebraice omẽ quod loqmur: & eorũ initiis uox humana cõphenditur: ita uigintiduo uoluĩa

b.iiii.

Iamb[…] metro scripti.

ſupputantur: quibus quaſi litteriſ & exordiis in dei doctrina tenera adhuc & lactẽſ uiri iuſti eruditur infãtia. Primꝰ apud eos liber uocatur breſith quẽ nos geneſim dicimꝰ. ſecũdus elleſmoth qui exodus apellatur. tertius uagecra ideſt leuiticus. quartus uagedaber: quẽ numerũ uocamꝰ. quĩtuſ elleaddabarim: qui de uteronomiũ prenotatur. Hi ſunt quinqꝫ libri moyſi: quos proprie thorah. i. legem appellant. Secundum prophetarum ordinẽ faciũt & incipiũt ab ieſu filio naue: qui apud illos ioſue ben nun dicitur. Deĩde ſubtexunt ſopthin: ideſt iudicũ librum. & in eũdem compingũt ruth: quia in diebus iudicũ facta eiꝰ narratur hiſtoria. tertiuſ ſeqtur ſamuel: quẽ noſ regnorũ primũ & ſecundũ dicimus. quartus malachĩ. i. regum: q tertio & quarto regnorũ uoluĩe continetur. Meliuſqꝫ multo eſt malachĩ. i. regũ quã malacoth. i. regnorũ dicere. Nõ enĩ multarũ gẽtiũ deſcribit regna: ſed uniuſ iſrahelitici populi q tribubꝰ duodecĩ cõtinetur. quĩtꝰ ẽ eſaias ſextus hieremias. ſeptimꝰ ezechiel. octauꝰ liber duodecim prophãrum: q apud illos uocatur thareſara. Tertius ordo agiographa poſſidet. Et primus liber incipit ab iob. ſecũdus a dauid quẽ qnqꝫ inciſionibus & uno pſalmorũ uolumine cõprehendũt: tertius ẽ ſalomon tres libros habẽs prouerbia: que illi parabolas. i. masloth appellant. quartꝰ eccleſiaſtẽ. i. coeleth. qntus ẽ canticũ cã

5 libri.

ticorum: què titulo ſyraſyrim p̃notant: ſextus ē daniel. ſeptimus dabreiamim. i. uerba dierū: q̄ ſignificātius chronicō totius diuine hiſtorie poſſumus appellare: qui liber apud nos paralipomenō primus & ſecūdus inſcribitur. octauus eſdras qui & ip̄e ſimiliter apud grecos & latinos ī duoſ libros diuiſus eſt. nonus heſter. Atq̧ ita fiūt pariter ueteris legis libri uigīti duo. i. moyſi q̄nq̧ & prophārū octo: agiographorū nouē. Quāquā nonnulli ruth & cinoth inter agiographa ſcriptitent: & hos libros in ſuo putēt numero ſupputādos: ac per hoc eſſe priſce legis libros uigītiquatuor: quos ſub numero uigīti quatuor ſeniorū apochalypſyſ ioannis inducit adorantes agnum & coronas ſuas proſtratis uultibuſ offerenteſ: ſtātibus corā quatuor aīalib9 oculatis āte & retro. i in preteritum & in futurum reſpicientibus: & indefeſſa uoce clamātibus: ſcūs: ſcūs: ſcūs. dn̄s de9 omīpotens: q̄ erat & qui ē: & qui uēturus ē. Hic prologus ſcripturarū quaſi galeatū principiū oībus libris quos de hebreo uertimus in latinū cōuenire poteſt: ut ſcire ualeam9 q̄cq̄d extra hoſ ē inter apocripha eſſe ponendū. Igitur ſapiētia q̄ uulgo ſalomoīs ſcribitur: & ieſu filii ſyrach liber & iudith: & tobias: & paſtor non ſunt ī canone. Machabeorū primū librū hebraicū reppi. Secūdus grecus ē. quod ex ip̄a phraſi probari poteſt. Que cū ita ſe hēant; obſecro te lector ne laborē

chronicon

22 libri

meum rep̃henſionem eſtimeſ antiquorũ. In tem
plo dei offert unuſquiſq; quod poteſt. Alii aurũ
& argentũ & lapides precioſos: alii byſſuz & pur
puram & coccum offerunt & hyacinthũ. Nobis
cũ bene agitur: ſi obtulerimus pelles & caprarũ
pilos. Et tamen aplũs contemptibiliora nr̃a ma
gis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa taberna
culi pulchritudo & p ſingulas ſpecies ecclie p̃ſen
tis futureq; diſtinctio pellibus tegitur & ciliciiſ:
ardoremq; ſolis & iiuriam hymbrium ea que ui
liora ſũt prohibent. Lege ergo primũ ſamuel &
malachim meum. Meum inquã meum. Quicqd.
enĩ crebri⁹ uertendo & emendãdo ſollicitius: &
didicimus & tenemus: nr̃m eſt. Et cũ ĩtellexeris
quod antea neſciebas: uel interp̃tẽ me eſtimato
ſi gratus es. uel parafraſten ſi ingratus: quãquã
mihi oĩno conſcius non ſim: mutaſſe me quippiã
de hebraica ueritate. Certe ſi ĩcredulus es: lege
grecos codices & latinos. & confer cũ his opuſcu
lis que nup emendauimus: & ubicumq; diſcrepe
inter ſe uideris: ĩterroga quelibet hebreorũ cui
magiſ acõmodare debeas fidẽ: & ſi noſtra firma
uerit. puto q eum nõ eſtimes coniectorem ut in
eodem loco mecũ ſimiliter diuinarit. Sed & uos
famulas xp̃i rogo: que dñi diſcũbẽtis precioſiſſi
ma fidei myrrha ungitis caput. q̃ neq̃qua ſalua
torem q̃ritis in ſepulchro quibus iam ad patrem
xp̃s aſcendit: ut contra latrãtes canes qui aduer

ſum me rabido ore deſeuient & circueunt ciuita
tem atq; in eo ſe doctos arbitrātur: ſi aliis detra
hāt. orationū ueſtrarū clypeos opponatis. Ego
ſciens humilitatem meam illius ſemp ſententie
recordabor. Dixi cuſtodiā uias meas: ut nō delī
quam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam:
cum conſiſteret peccator aduerſū me. Obmutui
& humiliatus ſum: & ſilui a bonis.

Prefatio diui hieronymi in librū paralypomenon.

SAntus ac talis eſt liber iſte ut abſq; illo ſi quis ſcientiam ſcripturarum ſibi uoluerit arrogare: ſemetipſum irrideat. per ſingula quippe nomina iuncturaſque uerborum & pretermiſſe in libris regum teguntur hiſtorie: & innumerabileſ explicantur euangelii queſtiones. Sed ſi ſeptuaginta interpretum pura & ut ab eis in grecum uerſa eſt editio permaneret: ſuperflue mi chromati epiſcoporum ſāctiſſime ac doctiſſime impelleres ut hebrea tibi uolumina latino ſermone trasferrem. Quod enim ſemel aures hominum occupauerat: & naſcentis eccleſie roborauerat fidem: iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari. Nunc uero cū pro uarietate regionū diuerſa ferātur exemplaria: & germana illa ātiquaq; tranſ

latio corrupta ſit atq; uiolata: noſtri arbitrii putas: aut e pluribus iudicare quid uerum ſit: aut nouū opus in ueteri opere cudere: illudētibuſq; iudeis cornicū ut dicitur oculos configere. Alle xandria & egyptus in ſeptuaginta ſuis eſichium laudat auctorem: conſtātinopoliſ uſq; antiochiā luciani martyris exēplaria probat. Medie inter has prouītie paleſtinos codices legunt: quos ab origene elaboratos euſebiuſ & pamphiluſ uulga uerūt. Totuſq; orbis hac īter ſe trifaria uarieta te compugnat. Et certe origeneſ non ſolū exem pla compoſuit q̄ttuor editionū e regione ſigula uerba deſcribens: ut unuſ diſſentiēs ſtatī ceteriſ īter ſe cōſentiētibꝰ arguatur: ſed quod maioris audatie eſt ī editōne ſeptuagīta theodotioiſ editionē miſcuit aſtericis deſignās q̄ minꝰ fuerit & uirgulis q̄ ex ſupfluo uidebātur appoſita. Si igi tur aliis licuit nō tenere quod ſemel ſuſcepāt: & poſt ſeptuagīta cellulas q̄ uulgo ſine auctore ia ctātur ſigulaſ cellulas aperuere: hocq; ī eccleſiiſ legitur: ꝗ ſeptuagīta neſcierūt: cur me nō ſuſci piant latini mei qui īuiolata editione ueteri ita nouā condidi: ut laborē meū hebreis: & quod hiſ maius eſt aplīs auctoribus comprobem. Scripſi nup librum de optimo genere interp̄tandi: oſtē dēs illa de euangelio: ex egypto uocaui filiū me um: & quoniā nazareus uocabitur. & uidebūt in q̄m cōpunxerūt. & illud aplī: ꝗ oculꝰ non uidit:

nec auris audiuit: & in cor homis nō aſcenderūt que prepauit deus diligētibus ſe. ceteraqꝫ his ſimilia ī hebreorum libris īueniri. Certe apoſtoli & euangeliſte ſeptuagīta interpretes nouerāt: & unde eis hec que in ſeptuagīta interp̄tibꝰ nō habētur? Chriſtꝰ dn̄s nr̄ utriuſqꝫ teſtamēti conditor in euāgelio ſecūdū ioannē: q credit inqt ī me ſicut dicit ſcriptura: flumīa de uētre eiꝰ fluēt aq̄ uiue. Vtiqꝫ ſcriptū ē: quod ſaluator ſcriptū eſſe teſtatur. Vbi ſcriptū eſt? Septuagīta non hn̄t: apocrypha neſcit eccleſia. Ad hebreos igitur reū tendū eſt: unde & dn̄s loqtur: & diſciplī exēpla p̄ ſumūt. Hec pace ueterū loquor: & obtrectatoribus meis tantū rn̄deo: q canino dente me rodūt: in publico detrahētes & legētes ī āgulis. i. accuſatores & defēſores: cū ī aliis probēt: quod ī me reprobent: quaſi uirtus & uitium nō in rebꝰ ſit: ſed cum auctore mutetur. Ceterū memini editōnem ſeptuaginta trāslatorū olim de greco emendatā tribuiſſē me nr̄is: nec inimicū debere ſtimari eorū quos in cōuentu fratrum ſemp ediſſero. Et quod nūc dabreiamin ideſt uerba dierū interp̄tatꝰ ſum: iccirco feci: ut īextricabiles moras & ſiluā nominū q̄ ſcriptorū cōfuſa ſūt uitio ſēſuūqꝫ barbariem aptius & per uerſuum cola digererē mihimetipſi & meis iuxta iſmenium canens ſi aures ſurde ſunt ceterorum.

Item alius prologus.

Heuſebius hieronym⁹ dõmoni & rogatiano ſuis in chriſto ieſu ſalutem. Quãdo grecorũ hiſtorias magis intelligũt qui athenas uiderint: & tertium uirgilii librum/a troade per leuchatẽ,& a croceraunia ad ſiciliã: & inde ad hoſtia tyberis nauigauerit: ita ſanctam ſcripturam lucidius intuebitur,qui iudeam oculis contemplatus eſt: & antiquarum urbium memorias locorumq́ uel eadem uocabula uel mutata cognouerit. Vnde & nobis cure fuit cum eruditiſſimis hebreorum hunc laborẽ ſubire: ut circuiremus prouinciã quam uniuerſe chriſti eccleſie ſonãt. Fateor enĩ mi dõmõ & rogatiane cariſſimi/nũquã me in diuinis uoluminibus propriis uiribus crediſſe: nec habuiſſe opinionem meã: ſed ea etiam de quibus ſcire me arbitrabar interrogare me ſolitum: quanto magis de his ſuper quibus anceps eram. Deniq́ cum a me nuper litteris flagitaſſetis: ut uobis paralypomenon latino ſermone trãsferrem: de tyberiade legis quẽdã auctorem: qui apud hebreos admirationi habebatur, aſſumpſi: & contuli cũ eo a uertice: ut aiunt uſq́ ad extremã unguem & ſic confirmat⁹ auſus ſum facere quod iubebatis. Liber enim uobis loquor. Ita enĩ in grecis & latinis codicibus hic nominum liber uitioſus eſt: ut nõ tã

hebrea quam barbara quedã & ſarmatica nomina conīecta arbitrandũ ſit. Nec hoc, ſeptuagīta interpretibus, qui ſpiritu ſancto pleni, ea que ũa fuerant tranſtulerunt: ſed ſcriptorum culpe aſcribendum: dũ de inemẽdatis inemẽdata ſcriptitãt, & ſepe tria nomina ſubtractis e medio ſyllabis ĩ unum uocabulum cogũt: uel e regione unum nomen propter latitudinem ſuam ĩ duo uel tria uocabula diuidũt. Sed & ipẽ appelatiões nõ hoĩes ut pleriq; ſtimãt: ſed urbes & regiones & ſaltus & prouincias ſonãt: & obliq̃ ſub ĩterp̃tatione & figura eorũ quedã narrantur hiſtorie: de quib9 ĩ regnorum libro dicitũr. Nõne ecce hec ſcripta ſũt in libro uerborũ dierũ regũ iuda? Que utiq; ĩ nr̃is codicibus non habentur. Hoc primum ſciẽdũ ꝙ apud hebreos paralypomenõ liber un9 ſit & apud illos uocatus dabreiamin. i. uerba dierũ q̃ propter magnitudinẽ apud nos diuiſ9 eſt. Deinde etiam illud attendendũ ꝙ freq̃nter noĩa nõ uocabula hoĩnu; ſed rerũ: ut dixi ſignificãtiaſ ſonãt. Ad extremũ ꝙ omnis eruditio ſcripturaru; in hoc continetur: & hiſtorie que uel p̃termiſſe ſũt in ſuis locis uel perſtricte leuiter hic per quedam uerborum compendia explicentur. Orõnũ itaq; ur̃arum adiuctus auxilio miſi librũ beniuolis placiturũ: tamẽ ĩuidis diſpliciturũ eſſe nõ ambigo. Optima enĩ queq;: ut ait Plinius malunt contemnere pleriq; quam diſcere. Siquis in hac Plinius

interpretatione uoluerit aliqd rep̄hendere: īter roget hebreoſ: ſuā conſciam recolat: uideat ordinem textuſq; ſermonis: & tūc nr̄o labori ſi potuerit detrahat. V.bicūq; ergo aſtericos. i. ſtellas radiare ī hoc uolumine uideritiſ: ibi ſciatiſ de hebreo additum quod in latinis codicibus nō habetur. V-bi uero obelus trāſuerſa. ſ. uirga prepoſita eſt: illic ſignatur quid ſeptuaginta īterpretes addiderūt. uel ob decoris gr̄am uel ob ſp̄us ſācti auctoritatem: licet in uoluminibus hebreis non legatur.

¶ Incipit prefatio beati hieronymi presbyteri. in librum Eſdre.

Utrum difficilius ſit facere quod poſcitis an negare necdum ſtatui. Nā nobis aliquid imperantibus annuere ſentencie eſt: & magnitudo oneris īpoſiti ita ceruices p̄mit: ut āte ſub faſce ruēdū ſit quā leuādum. Accedunt ad hoc īuidorū ſtudia: qui omē quod deſcribimus rep̄hendendū putāt. Et interdū contra ſe cōſciēcia repugnāte publice lacerāt que occultate legunt: in tantum ut clamare corpellar & dicere. Dn̄e libera animā meaꝫ a labiis īniqs & a līgua doloſa. Tertius ānus ē quod ſemp̄ ſcribitis atq; reſcribitis ut eſdre libruꝫ & ſter uobis de hebreo transferam: quaſi nō [illegible] greca & latina uolumīa aut quicqd illud ē quod a nobis ūtitur nō ſtatī ab oībus conſpuendū ſit. Fru

ſtra aũt ut ait quidã niti neq aliud fatigãdo niſi odiũ q̃rere extreme dementie eſt. Itaq obſecro uos mi dommon & rogatiane cariſſimi: ut priua ta lectione contenti libros nõ efferatis in publi cũ: nec faſtidioſis cibos ingeratis: uitetiſq eorũ ſupercilium: qui iudicare tantũ de aliis & ipſi fa cere nihil nouerũt. Si qui autẽ fratrum ſunt qui bus nr̃a nõ diſplicent: his tribuatis exemplar: ã monentes ut hebrea noĩa quorũ grãdis ĩ hoc uo lumine copia ẽ: diſtincte & per ĩterualla trãſcri bãt Nihil enĩ proderit emẽdaſſe librũ: niſi emẽ dacio librariorũ diligẽtia conſeruetur. Nec quẽ quã moueat ꝙ un9 a nobiſ liber edit9 ẽ: nec apo cryphorũ tertii & quarti libri ſõniis delectetur: quia & apud hebreos eſdre neemieq ſermoneſ ĩ unũ uolumẽ coartãtur: & que non habẽtur apud illoſ nec de uigĩti quattuor ſenib9 ſũt procul abi icienda. Siquiſ aũt ſeptuagĩta uobis oppoſuerit interpretes: quorũ exẽplaria uarietas ipa lacera ta & euerſa demõſtrat: nec poteſt utiq uerũ aſſe ri ꝙ diuerſum eſt: mittite eũ ad euãgelia: in qui bus multa ponũtur quaſi de ueteri teſtamẽto q̃ apud ſeptuaginta interpretes nõ habẽtur: uelut illud quoniã nazare9 uocabitur: & ex egypto uo caui filium meũ: & uidebunt in quẽ compũxerũt ſimulq alia que latiori opi reſeruamus: & q̃rite ab eo ubi ſcripta ſũt. Cũq proferre nõ potuerit uos legite de his exemplaribus q̃ nuper a nobis

edita maledicorum quotidie lĩguis cõfodiũtur.
Sed ut ad cõpendiũ ueniã: certe quod illatur9 ſũ
ęquiſſimũ ē. Edidi aliquid quod nõ hētur in gre
co: aut aliter hētur quã a me uerſum eſt. Quid
interpretē laniát? Interrogēt hebreoſ: & ipſiſ au
ctoribuſ translationi mee uel arrogent uel dero
gent fidē: Porro aliud eſt ſi clauſis quod dr̃ ocu
lis mihi uolũt maledicere: & nõ imitãtur greco
rũ ſtudiũ & beniuolentiã: q poſt ſeptuagĩta trã
latores iam chriſti euangelio coruſcante iudeos
& hebionitas legis ueteris interp̃tes aquilã uide
licet & ſymmachum & theodotionē & curioſe le
gũt: & p origeniſ laborē ĩ exaplois eccleſiis dedi
carunt. Quãtomagis latini grati eſſe deberent:
ꝙ exultantē cernerent greciam a ſe aliquid mu
tuari? Primũ enĩ magnorũ ſumptuũ eſt & ĩfinite
difficultatis exēplaria poſſe habere omnia: dein
de etiam qui habuerĩt & hebrei ſermonis ignari
ſunt: magis errabunt: ignorantes quis e multis
uerius dixerit. Quod etiam ſapientiſſimo cuidã
nuper apud grecos accidit: ut interdũ ſcripture
ſenſũ relinquēs: uniuscuiuslibet interp̃tis ſequ
retur errorē. Nos autē qui hebree lingue ſaltē
paruã hēmus ſcĩam: & latinus nobis ut cũq; ſer
mo nõ deeſt: & de aliis magis poſſumꝰ iudicare
& ea q̃ ipſi intelixerim9 in nr̃a lingua promere.
Itaq; licet hydra ſibilet: uictorq; ſi nõ ĩcēdia ia
ctet: nũquã meũ iuuãte chriſto ſilebit eloquiũ:

etiam preciſa lingua balbutiet. Legāt qui uolūt qui nolunt abiiciant. Euentilent apices: litteras calumnietur. Magis ur̃a caritate prouocabor ad ſtudiū: q̃m illorū detractione & odio deterrebor

Incipit prologus beati hieronymi ī librū tobie.

Chromatio & heliodoro ep̃is: hieronymus presbyter in dño ſalutēꝫ. Mirari non deſino exactionis ur̃e inſtantiam. Exigitis enī ut librum chaldeo ſermone conſcriptum ad latinū ſtilum traham: libruꝫ utiqꝫ tobie q̃m hebrei de cathalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes: hiſ que agiographa memorāt māciparūt. Feci ſatiſ deſiderio ur̃o: nō tamē meo ſtudio. Arguūt enim nos hebreorum ſtudia: & imputant nobis contra ſuū canoneꝫ latinis auribus iſta tansferre: Sed melius eſſe iudicāſ phariſeorū diſplicere iudicio: & ep̃orum iuſſionibus deſeruire: īſtiti ut potui Et qa uicina eſt chaldeorum lingua ſermoni hebraico: utriuſqꝫ līgue ꝑitiſſimū loquacem reperiēs: uniꝰ diei laboreꝫ arripui: & quicquid ille mihi hebraicis uerbiſ exp̃ſſit: hoc ego accito notario ſermoībꝰ latinis expoſui. Or̃onibus ur̃is mercedē huius opiſ compenſabo uobis gratum cuꝫ didicero: me quod iubere eſtis dignati: compleſſe.

Incipit prologus in librum Iudith.

Apud hebreos liber iudith ĩter agiographa legitur: cuiꝰ auctoritas ad roborãda illa que ĩ contentionẽ ueniũt: minꝰ idonea iudicatur. Chaldeo tamẽ ſermone cõſcriptus ĩter hiſtorias computatur. Sed quia hunc librum ſynodus nicena ĩ numero ſcãrũ ſcripturarũ legitur cõputaſſe: acquieui poſtulationi uẽſtre: ĩmo exactioni: & ſepoſitis occupationibus quibꝰ uehementer artabar: huic unã lucubratiũculã dedi magis ſenſũ ex ſenſu quam ex uerbo uerbum transferens. Multorũ codicũ uarietatẽ uitioſiſſimã amputaui: ſola ea que intelligentia integra ĩn uerbiſ chaldeis inuenire potui: latinis expreſſi Accipite iudith uiduam caſtitatis exemplum: & triũphali laude ꝑpetuis eam ꝑconiis declarate. Hãc enĩ non ſolũ feminis: ſed & uiris ĩmitabileꝫ dedit: qui caſtitatis eius remunerator uirtutẽ ei talẽ tribuit: ut inuictum omnibus hominibus uinceret: inſuperabilem ſuperaret.

Incipit prologus in librum heſter.

Librum heſter uariis tranſlatoribus conſtat eſſe uiciatũ: queꝫ ego de archiũis hebreoruꝫ reuelãs uerbum e uerbo expreſſius trãſtuli. Quem li

brum editio uulgata laciniosis hinc īde uerborū unibus trahit: addens ea que ex tempore dici poterant & audiri: ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis ſumpto themate excogitare: quibus uerbis uti potuit qui iniuriam paſſꝰ eſt: uel ille qui iniuriaꝫ fecit. Vos autē o paula & euſtochiū quoniā & bibliothecas hebreorū ſtuduiſtis ītrare: & interpretum certamina comprobaſtis: tenentes heſter hebraicum librū per ſingula uerba nr̄am translationem aſpicite: ut poſſitis agnoſcere me nihil etiā augmētaſſe addēdo: ſed fideli teſtimonio ſimpliciter ſicut in hebreo habetur: hiſtoriā hebraicā latine līgue tradidiſſe. Nec affectamꝰ laudes hominū: nec uituperatiōes expaueſcimus deo enim placere curantes: minas hominum penitus nō timemꝰ: quoniā deus diſſipat oſſa eorū q̄ hominibus placere deſiderāt: & ſecūdū aplūꝫ q̄ eiuſmodi ſunt: ſerui xp̄i eſſe nō pn̄t. Rurſum in libro heſter alphabetum ex minio uſqꝫ ad theta litteram fecimus diuerſis in locis: uolētes .ſ. ſeptuaginta interpretum ordinem per hec īſinuare ſtudioſo lectori. Nos enim iuxta morem hebraicum ordinem proſequi etiam in ſeptuaginta editione maluimus.

Incipit prologus in Iob ſecundum translationeꝫ ſeptuaginta.

COgor per ſingulos ſcripture diuine
libros aduerſariorum reſpondere
maledictis: qui interpretationem
meam reprehenſionem ſeptuagīta
interpretum criminantur: quaſi nō
& apud grecos aquila ſymmachus & theodotion
uel uerbum e uerbo uel ſenſum e ſenſu uel ex u
troque commixtum & medie temperatum gen⁹
translationis exp̄ſſerint: & omnia ueteris inſtru
menti uolumina origenes obelis aſtericiſq̧ diſtī
xerit: quos uel additos uel de theodotiōe ſūptos
trāslationi ātique īſeruit: probās defuiſſe quod
additū eſt. Diſcant igitur obtrectatores mei re
cipere in toto: quod in p̄tibus ſuſceperunt: aut in
terpretationem meam cum aſtericis ſuis radere.
Neq̧ enī fieri poteſt: ut quos plura ītermiſiſſe
ſuſceperint: nō eoſdem etiam in quibuſdā erras
ſe fateantur: precipue ī iob. cui ſi que ſub aſteri
cis addita ſunt ſubtraxeris: p̄s maxima detrunca
bitur: & hoc dūtaxat apud grecos. Ceterū apud
latinos ante eam translationem quaʒ ſub aſteri
cis & obelis nuper edidimus: ſeptingenti ferme a
ut octingenti uerſus deſunt: ut decurtat⁹ & lace
ratus corroſuſq̧ liber feditatem ſui publice legē
tib⁹ prebeat. Hec autem translatio nullū de ue
teribus ſequitur īterpretem: ſed ex ip̄o hebraico
arabicoq̧ ſermone & interdum ſyro: nunc uerba
nunc ſenſus nunc ſimul utrunq̧ reſonabit. Obli

quus enim etiam apud hebreos totꝰ liber fertur & lubricus: & quod greci rhetores uocãt ſchematiſmenos: dum qui aliud loquitur: aliud agit. Vt ſi uelis anguillam uel murenulam ſtrictiſ tenere manibus: quanto fortius preſſeris: tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam huius uoluminis liddeum quẽdam preceptorem qui apud hebreos primus haberi putabatur: non puis redimiſſe nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim neſcio. Hoc unũ ſcio: non potuiſſe me interpretari: niſi quod ante intellexeram. A pricipio itaq; uoluminis uſq; ad uerba iob: apud hebreos proſa oro est. Porro a uerbis iob in qbus ait: pereat dies in qua natus ſum: & nox in qua dictum eſt: conceptus eſt homo: uſque ad eum locum ubi ante finem uoluminis ſcriptum eſt: iccirco ipſe me reprehendo & ago penitentiam in fabilla & cinere: hexametri uerſus ſunt: dactylo ſpõdeoq; currẽtes: & propter lingue idioma crebro recipiẽtes & alios pedes non earundem ſyllabarum: ſed eorundem temporum. Interdum quoque rhythmus ipſe dulciſ & tĩnuluſ fertur muneris lege ſolutis: quod metrici magis quam ſimplex lector ĩtelligunt. A ſupradicto autem uerſu uſque ad finem libri paruum coma: quod remanet/proſa oratione contexitur. Quod ſi cui uidetur incredulũ; metra ſcilicet eſſe apud hebreos: & in more noſtri flacci grecíq; pindari & alcei & ſapho/uel pſal

hexametri.

a supradicto versu.

canes mei

terium uel lamẽtationes hieremie uel omnia ſer
me ſcripturarum cãtica comprehendi: legat pħi
lonem ioſephum originem ceſarienſem euſebiuȝ
& eorum teſtimonio me ueruȝ dicere comproba
bit. Audiant quapropter canes mei iccirco me ĩ
hoc uolumine laboraſſe non ut interpretationeȝ
antiquam reprehenderem: ſed ut ea q̃ in illa aut
obſcura ſunt aut omiſſa aut certe ſcriptorũ uitio
deprauata: manifeſtiora noſtra interpretatione
fierent: qui & hebreum ſermoneȝ ex parte didici
mus: & in latino pene ab ipſis cunabulis ĩter grã
maticos & rhetores & philoſophos detriti ſumus
Quod ſi apud grecos poſt ſeptuaginta editionẽ
iam xp̃i euangelio corruſcante iudeus aquila &
ſymmachus ac theodotiõ iudaizãtes heretici ſũt
recepti: qui multa myſteria ſaluatoris ſubdola ĩ
terpretatione celarũt: & tamen in hexaplis habẽ
tur apud eccleſias: & explanãtur ab eccleſiaſticis
uiris: quanto magiſ ego xp̃ianuſ & de parentibꝰ
xp̃ianis natus: & uexillũ crucis in mea fronte por
tans: cuius ſtudiuȝ fuit omiſſa repetere deprau a
ta corrigere: & ſacramenta eccleſie puro & fideli
aperire ſermone: uel a faſtidioſis uel a malignis
lectoribus non debeo reprobari. Habeãt qui uo
lunt ueteres libros uel in membranis purpureis
auro argentoqꝫ deſcriptos uel uncialibꝰ: ut uul
go aiũt: litteris onera magis exarata quam codi
ces: dum non mihi meiſque permittãt pauperes

modo

habere cedulas: & non tam pulchros codices quā emendatos. Vtraqꝫ autem editio & ſeptuaginta iuxta grecos & mea iuxta hebreoſ: in latinū meo labore translata eſt. Eligat unuſquiſqꝫ quod uelit: & ſtudioſum me magiſquā maliuolū probet.

Item alius prologus in iob ſecundū hebraicū

SI aut fiſcellam iunco texerem: aut palmarum folia cōplicarem: ut in ſudore uultus mei comederem panem & uentris opus ſollicita mēte pertactarem: nullus morderet: nemo reprehenderet. Nunc autē quia iuxta ſententiam ſaluatoris uolo operari cibum qui nō perit & antiquam diuinorum uoluminum uiā ſentibꝰ uirgultiſque purgare: error mihi geminus infigitur: corrector uitioruꝫ falſarius uocor: & erroreſ non auferre: ſed ſerere. Tanta eſt enim uetuſtatis cōſuetudo: ut etiam confeſſa pleriſque uitia placeant: dum magis pulchros habere uolunt codices quam emendatoſ. Quapropter o fratreſ dilectiſſimi unicuꝫ nobilitatis & humilitatis exemplar: pro flabello calathis ſportelliſqꝫ munuſcu[lis] monachorum: ſpiritalia hec & manſura dona ſuſcipite: ac beatū iob qui adhuc apud latinos iacebat in ſtercore & uermibus ſcatebat errorum: integrū īmaculatūqꝫ gaudete. Quōmodo enī pꝰ

probationem atq; uictoriam duplicia ſunt ei uni
uerſa reddita: ita ego ĩ lĩgua noſtra ut audacter
loquar: feci eu; habere q̃ amiſerat. Igitur & uos
& unũquenq; lectorẽ ſolita prefacione cõmoneo
& in principiis librorum eadem ſemp̃ annectens
rogo: ut ubicũq; ſemper precedentes uirgulas ui
deritis: ſciatis ea q̃ ſubiecta ſunt: in hebraicis uo
luminibus nõ heri. Porro ubi ſtelle imago p̃ful
ſerit. ex hebreo in ſermone nr̃o addita ſũt. Nec
nõ & illa q̃ heri uidebãtur: & ita corruta erãt ut
ſenſũ legẽtibus tolleret: orãtib9 uobis magno la
bore correxi: magis utile quid exocio meo eccle
ſiis xp̃i uenturum ratus quam ex aliorũ negocio

Incipit argumentum in librum Iob.

IN terra quidem habitaſſe iob uſitidi.
in finibus idumee & arabie: & erat ei.
ante noĩe iobab. Et accepit uxorem a
rabiſſam: & genuit filium quem uocauit ennon.
Erat autem ipſe fili9 quidem zareth de eſau fili
is filius de matre uero boſra: ita ut ſit quĩtus ab
abraam. Et hi ſunt reges qui regnauerũt eode;
in qua & ipſe regnauit: ſed primus ĩ ea regnauit
balach filius beor: & nomen eiuſde; ciuitatis n
chaba Poſt hunc aũt abalach. Poſt eũ iobab qui
uocatur iob. Poſt iob ante cuſram: qui erat dux
exthemanorum regione. Et poſt illum regnauit

adar filius beath: qui excidit madiam in campo moab: & nomen ciuitatis eius chetheauith.

¶ Incipit prologus btī hieronymi in Pſalteriū.

PSalterium rome dudum poſitus emendaram: & iuxta ſeptuagīta interpretes: licet curſī: & magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rurſū uidetiſ/o paula & euſtochium ſcriptoruꝫ uitio deprauatuꝫ: pluſque antiquum errorem quā nouaꝫ emēdationem ualere me cogitis ut ueluti quodam nouali: ſciſſum iaꝫ aruum exerceam: & obliquis ſulciſ renaſcētes ſpinas eradicem: equū eſſe dicētes: ut quod crebro male pullulat: crebriꝰ ſuccidatur. Vnde cōſueta prefatione cōmoneō: tam uos quibꝰ forte labor iſte deſudat: quam eoſ qui exemplaria iſtius modi habere uoluerit: ut q̄ diligenter emendaui: cū cura & diligentia tranſcribātur. Notet ſibi unꝰquiſque uel iacentem lineam: uel radiātia ſigna ideſt obelos uel aſtericos: & ubicūqꝫ uiderit uirgulam precedentem ab ea uſqꝫ duo puncta q̄ impreſſimus: ſciat in ſeptuaginta trāslatoribus plꝰ haberi. Vbi autem pſpexerit ſtelle ſimilitudineꝫ de hebreis uoluminibꝰ additum nouerit: eque uſqꝫ ad duo puncta: iuxta theodotōniſ dūtaxat editionem: qui ſimplicitate ſermonis a ſeptuaginta

interpretibus nō diſcordat. Hec ergo & uobis & ſtudioſo cuiq̧ feciſſe me ſciens: nō ambigo multos fore: qui uel inuidia uel ſupercilio malint cōtemnere uideri preclara quam diſcere: & de turbulento magiſ riuo quam de puriſſimo fonte potare.

Explicit prologus.

Incipit eplā ſācti hieronymi ad Chromatiū & Eliodorum epōs.

IVngat epiſtola quos iūgit ſacerdotiū: īmo cartha nō diuidat: quoſ xp̄i nectit amor. Cōmentarios ī oſee amos & zachariam malachiam quoq̧ poſcitis. Scripſiſſē ſi licuiſſet pre ualitudine. Mittitiſ ſolatia ſumptuum. Notarios noſtroſ & librarioſ ſuſtentatis: ut uobis potiſſimum noſtrum deſudet ingeniū. Et ecce ex latere frequens turba diuerſa poſcentiū quaſi aut equum ſit me uobis eſurientibus & aliis laborare: aut in ratione dati & accepti cuiquā preter uos obnoxius ſim. Itaque longa egrotatione fractus ne penitus hoc anno reticerē & apud uos mutus eſſem: tridui opuſ nomini ueſtro conſecraui: īterpretationem uidelicet trium ſalomonis uoluminum masloth quod hebrei: parabolas uulgata autem editio prouerbia uocat. coeleth: quem grece eccleſiaſten: latine cōcinatorem poſſumus dicere: ſiraſirī: quod in lingua noſtra uer

titur cãticum canticorum. Fertur & panaretos
iuu filii ſirach liber & alius pſeudographus: qui
ſapientia ſalomonis inſcribitur. Quorum priorẽ
hebraicum reperi: non eccleſiaſticum ut apud la-
tinos ſed parabolas prenotatum. Cui iuncti erãt
eccleſiaſtes & canticum canticorum: ut ſimilitu
dinem ſalomonis non ſolum numero librorum:
ſed etiam materiarum genere coequaret. Secun
dus apud hebreos nuſquam eſt: quia & ipſe ſtil9
grecam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcripto
rum ueterum hunc eſſe iudei philonis affirmant.
Sicut ergo iudith & thobie & machabeorũ libroſ
legit quidem eoſ eccleſia: ſed inter canonicaſ ſcri-
pturas non recipit: ſic & hec duo uolumina legat
ad edificationem plebis: non ad auctoritatem ec
cleſiaſticorum domatum cõfirmãdam. Si cui ſa
ne ſeptuaginta interpretum magis editio placet
habet eam a nobis olim emendatam. Nec enim
noua ſic cudimus: ut uetera deſtruamus. Et ta-
men cum diligentiſſime legerit: ſciat magis noſ
tra ſcripta intelligi: que non in tertium uas trãſ
fuſa coacuerint: ſed ſtatim de p̃lio puriſſime cõ
mendata teſte: ſuum ſaporem ſeruauerint.

¶ Incipit prologus in libros eoſdem.

TRibus nomĩb9 uocatum fuiſſe ſalo

monem ſcripture manifeſtiſſime docent. Pacifi
cum ideſt ſalomonem: & ydida hoc eſt dilectum
domini: & ꝙ nunc dicitur coeleth ideſt eccleſias
ten. Eccleſiaſteſ autem greco ſermone eſt appe
llatus: quia cetum ideſt eccleſiã congreget: quẽ
nos nuncupare poſſumus concinatorem: eo ꝙ lo
quatur ad populum: & ſermo eius non ſpãliter
ad unum: ſed ad uniuerſos dirigatur generaliter
Porro pacificus & dilectus domini ab eo ꝙ reg
no eius pax fuerit: & eum dominus dilexerit ap
pellatus eſt. Nam & ps̃ quadrageſimuſquartus
& ſeptuageſimuſprimus dilecti & pacifici titulo
prenotantur. Qui tamẽ & ſi ad porphetã xp̃i ec
cleſieꝗ ꝑtinẽtes felicitatẽ & uires ſalomonis ex
cedũt: tñ ſcdũ hiſtoriã ſr̃ ſalomoẽꝫ ſcripti ſũt. Ita
ꝗ iuxta numerũ uocabulorũ tria uolumĩa edidit
prouẽbia: ecclĩaſtẽ: canticũ cãticorũ. ĩ prouerbiis
paruulũ docens: & quaſi de officiis ꝑ ſñias erudi
ens. Vnde & ad filiũ ſermo crebro repetitur. In
eccleſiaſten uero mature uirũ etatis ĩſtituenſ: ne
quicquã ĩ mũdi reb9 putet eſſe ꝑpetuuꝫ: ſꝫ cadu
ca & breuia uniũſa que cernim9. Ad extremũ iã
conſumatũ uirũ & calcato ſclõ ꝑparatũ: in cãticis
cãticorũ ſponſe iungit amplexibus. Niſi ei pri9
reliquerimus uitia: & põpis ſeculi renũ iãtes
peditos nos ad aduẽtum preparauerim9: nõ poſ
ſum9 cãtare canticum canticorũ. Sed & hoc dili
gentius ãttendendũ: tres libros auctore diuerſo

eſſe intitulatos. In prouerbiiſ eñ notãtur prouer
bia ſalomonis filii dauid regis iſrahel. In eccleſi
aſté uero uerba eccliaſtes filii dauid regiſ ihrlẽz
Supfluũ quippe ẽ iſrahel hic ꝙ male in grecis &
latinis codicib9 inueĩtur. In cãtico aũt cãticorũ
nec fili9 dauid nec rex iſrahel ſiue ihrlẽz pſcribi
tur: ſz tantũ canticũ cãticorũ ſalomonis. Sicut eñ
prouerbia & rudis iſtitutio ad duodecim tribus
& ad totum ptinet iſrahel: & qño cotéptuſ mũdi
nõ niſi metropolitis conuenit: hoc ẽ hĩtatoribus
ihrlẽz ita canticũ cãticorũ ad eoſ proprie ptinet:
q tantũ ſupna deſiderãt. Ad incipiẽteſ & profici
ẽtes & paterna dignitas & regni proprii merito
uẽdicatur auctoritas. Ad pfectoſ uero ubi nõ ti
more eruditur: ſz amore propriũ nomẽ ſufficit:
& eq̃lis magiſter eſt: & neſcit eſſe ſe regẽ. Que
omnia referuntur ad chriſtum.

Incipit alius prologus.

TRes libroſ ſalomonis ideſt prouerbia:
eccleſiaſtẽ & canticũ canticorũ ueteri
ſeptuagĩta interpretũ auctoritati red
didi: uel antepoſitis lineis ſuperflua q̃
q̃ deſignãs uel ſtelliſ titulo pnotatis: ea que mi
nus habẽbantur interſerẽs: ut pleni9 paula & euſto
chiũ cognoſcatis: quid in libris nr̃is min9 ſit: qd
ue redũdet. Necnõ etiã illa q̃ impiti trãslatoreſ
male ĩ linguã nr̃am de greco ſermone uerterãt

obliterans & antiquās curioſiſſima ueritate cor rexi. Et ubi prepoſtero ordine atq; peruerſo ſe- tentiarum fuerat lumen ereptum: ſuis locis reſti tuēs feci intelligi quod latebat. Porro ī eo libro qui a pleriſq; ſapīa ſalomonis inſcribitur: & ī ec cleſiaſtico quem eſſe ieſu filii ſyrach nullus igno rat calamū tēperaui: tantūmodo canonicas ſcrip turas uobis emēdare deſiderās: & ſtudium meū certis magis quam dubiis cōmendare. Ideo gre co & hebreo prefatiūcula utraq; in libro premiſ ſa ē quia nōnulla de greco hoc ad illuminationē ſenſus & legentis edificationē: uel inſerta hebra ice translationi uel extrinſecus iuncta ſunt. Et iccirco qui legis ſemper peregrina memento

Incipit prologus in librum eccleſiaſten.

Emini me ante hoc ferme quīquennium: cum adhuc rome eſſem: et ec cleſiaſtēn ſancte bleſille legerem: ut eam ad cōtemptum mūdi huius pro uocarē: & omē q in mundo cerneret putaret eſſe pro nihilo: rogatū ab ea: ut ī morē commentarioli obſcura queq; diſſererem: ut abſ q; me poſſet intelligere que legebat. Itaq; om niā in procinctu nr̄i opis ſubita morte ſubtracta ē: & ubi nō meruimus o paula & euſtochiū talē uite noſtre habere conſortem: tanto uulnere tūc

percuſſus obmutui: Nunc in bethleem poſitus ā[illegible]atiore uidelicet ciuitate & illius memorie & uobis reddo quod debeo. Hoc breuiter āmonēs ꝙ nullius auctoritateꝫ ſecutus ſū: ſed de hebreo transferens maxime ſeptuagita interpretum cō ſuetudini me coaptaui: in his duntaxat que non multum ab hebraicis diſcrepabant. Interduꝫ aq le quoqꝫ & ſymmachi & theodotōnis recordatus ſū: ut nec nouitate nimia lectoris ſtudiū deterre rem: nec rurſum contra conſcientiam meaꝫ fōte ueritatis omiſſo: opinionum riuulos cōſectarer.

Incipit prologus eccleſiaſticus.

Cultorū nobis & magnorū ꝑ legeꝫ & prophetas alioſqꝫ qui ſecuti ſunt il los: ſapientia demonſtrata eſt: in q buſ oportet laudare iſrael doctrine & ſapiētie cauſa: qa non ſolū ipos loquētes neceſ ſe eſt eſſe pitos: ſed etiam extraneos poſſe & diſ centes & ſcribentes doctiſſimos fieri. Auuſ me9 ihūs poſtquā ſe amplius dedit ad diligentiā lecti onis legis & prophetarū & aliorū librorū qui no bis a parentibus nr̄is tradti ſūt: uoluit & ipe ſcri bere aliquid horum que ad doctrinā & ſapientiā ptin[illegible]rātes diſcere: & illorū pitī fieri magiſ magiſqꝫ attendāt aio: & cōfirmētur ad le gitimā uitam: Hortor itaqꝫ uenire uos cuꝫ beñi

uolentia & attẽtiore ſtudio lectionem facere: & ſ
ueniã habere in illis in quibus uidemur ſequi
imagineꝫ ſapïe: & deficere ĩ uerborũ cõpoſitõne
Nam deficiẽt uerba hebraica: q̃ñ fuerit trãsla
ta ad alteram linguã: Non aũt ſolũ hec: ſꝫ & ipa
lex & prophete ceteraq̃ aliorum librorũ nõ par
uam habent diferentiã: q̃ñ inter ſe dicũtur. Nã
in octauo & triceſimo ãno temporibuſ ptolomei
euergetis regis poſtquã pueni in egyptum: & cũ
multũ temporis ibi fuiſſe: inueni ibi libros relic
tos non parue neq̃ contennende doctrine. Itaq̃
bonuꝫ & neceſſariũ putaui: & ipe aliquã addere
diligentiam & laborem interp̃tandi librum iſtũ:
& multa uigilia attuli doctrinã in ſpatio tp̃oris
ad illa que ad finem ducũt librum iſtum: dare &
illis qui uolũt animũ intẽdere & dicere queadmo
dum oporteat inſtituere moreſ: qui ſecũdũ legeꝫ
domini propoſuerint uitam agere.

Icipit prologus in eſaiam prophetam:

Nemo cũ prophetas uerſibus uiderit
eſſe deſcriptos: metro eos eſtimet
apud hebreos ligari: & aliqd ſimile
habere de pſalmis uel op[illegible] ſa[illegible]
monis. Sed quo[illegible] [illegible]
tullio ſolet fieri: ut per cola ſcribantur & cõmata
qui utique proſa & non uerſibus conſcripſerunt.

Nos quoq̧ utilitati legentium prouidētes: ītер
p̄ [illegible]cionez nouam nouo ſcribendi genere diſtīxi
mus. Ac primuz de eſaia. Sciendum quod in ſer
mone ſuo diſertus ſit: quippe ut uir nobilis & ur
bane elegantie. Nec habenſ quicquā in eloquio
ruſticitatiſ admixtum. Vnde accidit: ut pre cete
ris florem ſermonis eius translatio non potuerit
conſeruare. Deinde etiā hoc adiiciendum: ꝙ nō
tam propheta dicendus ſit quaz euangeliſta. Ita
enim uniuerſa xp̄i eccleſieq̧ myſteria ad liquidū
proſecutus eſt: ut non eum putes de futuro uati
cinari: ſed de preteritis hiſtoriam texere. Vnde
coniicio noluiſſe tūc tēporis ſeptuaginta interp̄
tes fidei ſue ſacramēta pſpicue ethnicis prodere
ne ſanctū canibus & margaritas porciſ darent: q̄
cum hāc editionē legeritis ab illis animaduerte
tis abſcōdita. Nec ignoro quāti laboris ſit pro
phetas intelligere. Nec facile quempiam poſſe
iudicare de interpretatione: niſi ītellexerit ante
q̄ legerit. Nos quoq̧ patere morſibus plurimo
rum: qui ſtimulāte inuidia: quod conſequi nō ua
lent: deſpiciūt. Sciens ergo & prudens in flāmaz
mitto manum: & nihilominꝰ hoc a faſtidioſis le
ctoribus precor: ut quādo greci poſt ſeptuagīta
translatores aquilā & ſymmachum & theodotio
nē legunt: uel ob ſtudiuz doctrine ſue: uel ut ſep
tuaginta magis ex collatione eorū intelligāt: ſic
& iſti ſaltem unuz poſt priores habere dignētur

interpretem. Legāt prius: & poſtea deſpiciant: ne uideatur non ex iudicio: ſed ex odii pſumpt. ne ignorata damnare. Prophetauit autem eſaiaſ in hieruſalem & in iudea: necdum decē tribubus in captiuitatem ductis: ac de utroqꝫ regno nunc cōmixtī nunc ſepatim texit oraculum. Et cum ī terdum ad preſentem reſpiciat hiſtoriaȝ: & poſt babylonie captiuitatem reditū populi ſignificet in iudeam: tamen omnis eius cura de uocatione gentiuȝ & de aduentu xpi eſt. Quē quanto plus amatis paula & euſtochium: tanto magis ab eo petite: ut pro obtrectatione preſenti qua me in deſinenter emuli laniāt: ipſe mihi mercedem reſ tituat in futuro: qui ſcit me ob hoc in peregrine lingue eruditione ſudaſſe: ne iudei de falſitate ſcripturarum eccleſiis eius diutius inſultarent.

Incipit argumentum.

Iſaias in hieruſalē nobili genere ortus eſt: ibiqꝫ prophāuit. Sub manaſſe rege ſectus in duas ptes occubuit: Sepultuſqꝫ eſt ſub quercu rogel: iuxta tranſitum aquarū: quas olim ezechi as rex iacto obſtruxerat puluere.

Incipit prologus in eumdem.

Ieremias prophā: cui hic prologus ſcribitur: ſerōne qdē apud hebreos

eſaie & oſee & quibuſdam aliis prophis̄ uidetur
... rusticior: ſed ſenſibus par eſt: quippe qui eo
dem ſpiritu prophetauerit. Porro ſimplicitas e
loquii de loco ei in quo natus eſt accidit. Fuit e
nim anathotites qui eſt uſque hodie uiculus tri
bus ab hieroſolymis diſtans milibꝰ: ſacerdos ex
ſacerdotibus: & in mr̄is utero ſanctificatus: uir
ginitate ſua euangelicum uirum xp̄i eccleſie de
dicans. Hic uaticinare exorſꝰ eſt puer & captiui
tatem urbis atque iudee nō ſolum ſpiritu: ſed &
oculis carnis intuitus eſt. Iam decem tribus iſra
hel aſyrii in medos tranſtulerāt: iam terras earū
coloni gentium poſſidebant. Vnde ī iuda tantū
& ī beniamin prophetauit: & ciuitatis ſue ruinas
quadruplici planxit alphabeto: quod nos menſu
re metri uerſibuſq; reddidimꝰ. Preterea ordinē
uiſionum qui apud grecos & latinoſ omnino con
fuſus eſt: ad priſtinam fidem correximus. Librū
autem baruch notarii eius qui apud hebreoſ nec
legitur nec habetur pretermiſſimus: pro his om
nibus maledicta ab emulis preſtolantes: quibus
me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpondere.
Et hoc patior: quia uos cogitis. Ceterum ad cō
pendium mali retius fuerat modum furori eorū
ſilentio meo ponere: quaȝ quotidie noui aliquid
... idorum inſaniam prouocare.

¶ Item alius prologus in eundem.

Ioachim filius ioſie: cuius tertiodecimo
ãno prophetare orſ9 eſt hieremias .i.
quo & olda mulier prophãuit: ipſe eſt
qui alio nomine appellatur heliachin:
& regnauit ſuper tribum iuda & hieruſalem ãniſ
undecim: cui ſucceſſit in regnum filius ioachim
cognomẽto ieconias: qui tertio menſe regni eiuſ
die decima captus a ducibuſ nabuchodonoſor dũ
ctus eſt in babylonem: & in loco eius cõſtitutus
eſt ſedechias filius ioſie patruus eius: cuius ãno
undecimo hieruſalẽ capta atq; ſubuerſa eſt: Ne
mo igitur putet eũdem in danielis principio ioa
chin: qui in ezechielis exordio ioachim ſcribitur
Iſte extremam ſyllabaȝ chim habet: ille chin: &
ob hanc cauſam in euangelio ſecundũ mattheuȝ
una uidetur deeſſe generatio: qa ſecũda teſſere
decas in ioachim deſinit filiũ ioſie: & tertia inci
pit a ioachin filio ioachim: quod ignorãſ porphy
rius calumniam inſtruit eccleſie: ſuam oſtendẽs
imperitiam: dum euãgeliſtam mattheum argue
re nititur falſitatis. Quodq; traditum ſcribitur
ioachim monſtrat: non aduerſariorum fortitudi
nis fuiſſe uictoriam: ſed domini uoluntatis.

Incipit prologus in ezechielem prophetam

Ezechiel propheta cum ioachiȝ rege
iuda captiuus ductus eſt in babylo

nem: ibiq; his qui cuz eo captiui fuerant prophe tantibus penitentibus: q ad hieremie uaticinium ſe ultro aduerſariis tradidiſſent: & uiderent adhuc urbem hieroſolymam ſtare: quam ille caſuram eſſe predixerat. Triceſſimo autem etatis ſue anno & captiuitatis quinto: exorſus eſt ad concaptiuos loqui. Et eodem tempore licet poſterior hic in chaldea: hieremias ĩ iudea prophetauerũt Sermo eius nec ſatis diſertꝰ nec admodum ruſticus eſt: ſed ex utroq; medie temperatus. Sacerdos & ipſe fuit ſicut hieremias principia uoluminis & finem magnis habens obſcuritatibus inuoluta. Sed & uulgata eius editio non multum diſtat ab hebraico. Vnde ſatis miror quid cauſe extiterit: ut ſi eoſdem in uniuerſis libris habemus interpretes: in aliis eadem in aliis diuerſa trãſtulerint. Legite igitur & hunc iuxta translationez nr̃am: quoniam per cola ſcriptuſ & cõmata manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit. Si autem amici mei & hũc ſubſãnauerint: dicite eiſ q nemo eos cõpellat ut ſcribant. Sed uereor ne illud eiſ eueniat quod grece ſignificãtius dicitur: ut uocẽtur fagolidori: quod eſt manducantes ſenecias.

Incipit prologꝰ ſcĩ hieronymi ĩ danielẽ prophã;

Danielẽ prophetaz iuxta ſeptuagita ĩterptes dñi ſaluatoris ecclĩe ñ legũt: utẽ

tes theodotioīs editione: & hoc cur acciderit neſcio. Siue ei qa ſermo chaldaicus ē: & qbuſdā pro prietatib9 a nr̄o eloqo diſcrepat: noluerūt ſeptuaginta interpretes eaſdem lingue lineas in tranſlatione ſeruare: ſiue ſub nomine eorū ab alio neſcio quo non ſatis chaldeam linguā ſciente editus eſt liber: ſiue aliud quid cauſe extiterit ignorans hoc unum affirmare poſſum: ꝙ multum a ueritate diſcordet: & recto iudicio repudiatus ſit. Sciēdum quippe danielem maxime & eſdram: hebraicis quidem litteris: ſed chaldeo ſermone conſcriptos: & unam hieremie pericopen: iob quoqꝫ cuꝫ arabica lingua plurimā hēre ſocietatem Deniqꝫ & ego adoleſcētul9 poſt qntiliani & tullii lectioneꝫ ac flores rhectoricos cū me ī lingue hui9 piſtrinuꝫ recluſiſſem: & multo ſudore multoqꝫ tempore uix cepiſſeꝫ anhelantia ſtridētiaqꝫ uerba reſonare: & quaſi per criptam ambulās: rarū deſuꝑ lumen aſpicerem: impegi nouiſſime in danieleꝫ & tanto tedio affectus ſum: ut deſpatione ſubita omneꝫ laborē uerterem uolueri cōtemnere. Verum adhortāte me quodaꝫ hebreo: & illud mihi crebrius ſua lingua īgerente: labor improb9 oīa uincit: qui mihi uidebar ſciolus īter eos cepi rurſus diſcipulus eſſe chaldaicus. Et ut uerū fatear uſqꝫ ad preſentem diem magis poſſum lectione chaldaicum legere & ītelligere quā ſonare. Hec iccirco refero: ut difficultatē uobis danielis oſtē

derem: qui apud hebreos nec ſuſāne hēt hiſtori
am: nec hymnum trium puerorum: nec belis dra
coniſq; fabulas: quas nos: quia in toto orbe diſp
ſe ſūt ueru āte poſito eaſq; iugulāte ſubiecimus
ne uideremur apud imperitos magnam partem
uoluminis detruncaſſe. Audiui ego quendā de
pceptoribꝯ iudeorum: cum ſuſanne derideret hi
ſtoriam: & a greco neſcio quo eā diceret eſſe cō
fictam illud opponere: quod origeni quoq; affri
canꝯ oppoſuit: etymologias has apo thoy chyno
ychiſe: & apothoyprynoypryſe: de greco ſermo
ne deſcēdere. Cūiꝯ rei noſ intelligentiam noſtriſ
hanc poſſumus dare: ut uerbi gratia dicamus ab
arbore ilice dixiſſe eū cōtinuo peas: & a lentiſco
in lentem te cōminuat āgelus: uel nō lente pere
as: aut lentus. i. flexibilis ducaris ad mortē: ſiue
aliud quid ad arboris nomē cōueniens Deīde tā
tū fuiſſe ocii tribus pueris cauillabatur: ut in ca
mino eſtuātis incendii metro luderet: & per ordi
nem ad laudem dei oīa elementa prouocarent:
aut quod miraculū: diuineq; aſpiratioīs iudiciū
uel draconē īterfectū offa picis uel ſacerdotū be
lis machinas deprehenſas: q̄ magis prudentia ſo
lertis uiri quā prophetali eſſet ſpū ppetrata. Cū
uero abacuc ueniret. & de iudea ī chaldeā raptū
lucophorū lectitaret: q̄rebat exēplū ubi legiſſe
mus ī toto ueteri teſtamēto quēquā ſcōrum gra
ui uolaſſe corpore; & ī puncto hore tāta terrarū

ſpatia trāſiſſe. Cui cuꝫ quidam e noſtris ſatis ad loquendū promptulꝰ ezechielē adduxiſſet ī me dium: & diceret eū de chaldea ī iudeā fuiſſe trāſlatū: deriſit hominē: & ex ip̄o uolumine demonſtrauit ezechielem ī ſpū ſe uidiſſe trāſpoſitū. Deniq̄ & apoſtoluꝫ nr̄m uidelicet ut eruditū uirū & qui legem ab hebreis didiciſſet nō fuiſſe auſū affirmare ſe raptum in corpore: ſed dixiſſe: ſiue ī corpore ſiue extra corpus neſcio deus ſcit. His & talibus argumētis apocryphaſ ī libro eccl̄e fabulas arguebat. Sup̄ qua re lectoris arbitrio iudiciū derelinquens illud ā̄moneo nō haberi danielem apud hebreos inter prophetas: ſed īter eos qui agiographa conſcripſerunt. In tres ſiquideꝫ partes omnis ab eis ſcriptura diuiditur: in legeꝫ in prophās & ī agiogragrapha. i. ī quīq̄ & octo & in undecim libros: de quo non eſt huiꝰ tp̄oris diſſerere. Que autē ex hoc prophā: immo cōtra hūc librū porphyriuſ obiciat: teſteſ ſūt methodiꝰ. euſebiuſ & appollinaris: q̄ multis uerſuū milibuſ eiꝰ ueſānie reſpōdentes: neſcio an curioſo lectori ſatisfecerint. Vnde obſecro uos o paula & euſtochiū fundatis pro me ad dn̄m p̄ces: ut quādiu ī hoc corpuſculo ſū: ſcribā aliquid gratum uobis utile eccleſie: dignū poſteris. Preſentiuꝫ quippe iudiciis oblatrātiū nō ſatis moueor: qui ī utraq̄ ptem aut amore labuntur aut odio.

¶ Incipit prologus ĩ librũ duodecĩ prophãrũm.

Non idez ordo eſt duodecĩ prophãrũ apud hebreos qui eſt apud nos. Vñ de ſecũdum id quod ibi legitur: hic quoq; diſpoſiti ſũt. Oſee cõmaticuſ eſt: & q̃ſi p ſententias loq̃ns. Iohel plan9 ĩ prĩcipiis. ĩ fine obſcurior: & uſq; ad malachiã hñt ſinguli proprietates ſuas: quẽ eſdrã ſcribã legiſq; doctorẽ hebrei autumãt. Et quia longũ eſt nũc de oĩbus dicere: hoc tantũ uos o paula & euſtochiũ ãmonitas ſcire uolo unum librũ eſſe duodecim prophetaruz. & oſee ſynchronon yſaie malachiã uero aggei: & zachariã fuiſſe tp̃orib9 In quibus autẽ tempus nõ p̃fertur in titulo: ſub illis eos regibus prophetaſſe ſub quib9 & hi qui ante eos habent titulos prophetauerunt.

¶ Item alius prologus.

Regule ſunt hee: ſub q̃bus ſignificatõnib9 nominum: ad quas tribus p prophetas ſermo dñi dirigatur. Quotienſcũq; ad decem tribus tenditur prophetia: ſub his noĩbus deſignãtur. i. ephraiz ſamaria iſrahel ioſeph iezrahel bethel bethauen & interdũ iacob. Quãdo autẽ ad duas loq̃tur tribus: ſub his noĩb9 ſermo profertur. i. iuda iheruſalez beniamin dom9

dauid: & īterdum iacob. Aliquotiens iſrahel ad totas duodecim trib9 refertur. Duplex eſt apud hebreos ſnīa. de his quattuor uerſib9: q ī capitē ſunt prenotati. Plerīq; enim dicunt: q ab eſdrā ſcriba in omnibus prophetis ſic fuerit titulatum ut preſcripto uniuſcuiuſq; nomine prophetia cu ius ſit ſequens noſcatur. Ipſe eſt autem eſdras: q ultimus prophetarum malachie noīe ſcribitur. Alii uero dicūt: q ab ipſis prophīs per ſpūm ſan ctum ut cetera ſunt conſcripta.

¶ Incipit prologus in librū oſee prophete.

Temporibus ozie & ioathe achaz & ezechie regum iuda & hierobo am filii iohe regis: Oſee fili9 be eri ad prophetiam dicendam ſpū ſancto replect9 eſt. De memora to itaq; numero regum: achaz rex iuda: & hiero boā rex iſrahel dn̄m derelinquentes: ut hiſtorie regū & paralipomenon indicant: etiā iſrahel ido latrie crimen impio ac poteſtāte ſua admittere coegerūt. Propter quod deus ad oſee hec locut9 eſt dicens: Accipe tibi uxorem fornicariam ſiue fornicationū: & fac filios fornicatioīs. Fornicari am itaq; nō electiōe corporis meretricē: ſed gē tilem deum ignorātem appellat: q̄ dei creatoris ſui amore cōtēpto ſimulacrorū ſe ſubiecit deſide

riis. Sed cum dei precepto propheta in hac paru
iet cõceptum ex ea filium iezrahel precepit no
minare: deo pollicēte poſt breue tp9 ſanguinē
iezrahel ī domo iheu uīdicare Cui9 promiſſioīs
hec cauſa eſt: iheu p heliſeū ī regē īuncto ad de
fēdendū ſanguinē naboth: cuius iezrahel quoq;
nūc tpōris metropolis erat: quē iezabel achab re
gis iſrahel uxor interemerat: ſicut regū hiſtoria
exponit. Is cū grauiter iuxta diuinū pceptu3 uīdi
cādi ſāguinis cauſa ī oē3 memorati domū deleui
ſſet: hoc pacto dn̄3 dereliqſſe īuenitur: cui9 pro
nepote hieroboā q lectione cōprehēſus eſt origi
nis ſue facta mutāte: ac contra dei pcepta & relī
gionē cū pplō iſrahel agēte: ſāguis naboth: qui ī
loco certe iezrahel fuerat profuſus ī domo iheu
patris memorati hieroboe pro pccō redūdaturus
ſignificatur. Hīc factū eſt ut ira dei ūl pplō iſra
hel p denūciationē prophē proceſſura deberetur
domui autē iude minima lectione cōprehenſa ob
hoc promiſſa eſt qa ezechiaſ rex iuda fili9 acha3
ſublatis idolis q̄ tam pr̄ ei9 quā ceteri reges con
ſecrauerunt: templu3 dei purgaſſe ac purificaſſe
monſtratur

¶ Incipit prologus in iohel prophetā.

Sanct9 iohel apud hebreos poſt oſee
poītur. Et ſicut ibi ſub noīe ephraī
ad decem tribus cōfertur uaticiniū

que ūl ſamaria uel iſrael ſepe memoratur: ſic &
in hunc prophetā omne quod dicitur ad tribum
iuda & ad hieruſalem ꝑtinere credēdū eſt: & nul
lā oīno iſrahelis. i. decem tribuū in hoc fieri mē
tionem Tp̄a quoqꝫ quibus prophetauit eadē de
bemus accipe: q̄ ī oſee legimꝰ ī diebꝰ ozie iona
thā & achaz & ezechie reguꝫ iuda: & ī diebꝰ hie
roboā filii ioaſ regiſ iſrahel. Porro factū eſſe ſer
monē dn̄i ad meritū eiꝰ refertur cui fit: nō ad cō
ditionē eiꝰ q fieri dicitur: ut alibi legimꝰ. Dn̄s
factus ē mihi ī ſalutē. Auditꝰ eī ī ſcripturis ſcis
nō ē iſte q ad aures ſonat: ſed q ī corde ꝑcipitur:
iuxta illud quod dn̄s loqtur: Qui hēt aures audi
ēdi audiat. Quod aūt dr̄ hebraice hyezimi: gre
ce enechziaſti: latine ſonat auribꝰ percipite. pro
prie nō aure ſꝫ corde ꝑcipitur. Qui ſenes ſunt &
celeſtes audiūt ſpūaliter: q aūt hītāt ī terra appe
llāturqꝫ terreni auribus ꝑcipiūt. Vbicūqꝫ aūt hec
duo uerba iuncta ponūtur: nō ad ſīplicem tātuꝫ
uerborū ſonum: ſꝫ ad reconditā quoqꝫ dictorū in
telligentiā pertinere intelligendū eſt. In geneſi
lamech loquitur ad uxores ſuas ada & ſella. Au
dite uerba mea uxores lāmech auribus percipite
ſermones meos. Quia uirum occidi ī uulnus me
um: & iuuenem in liuorem meū. Et yſaias. Au
dite celi & auribus percipe terra.

Item alius prologus.

In hoc prophã iccirco nec reges nec tẽpora ſũt prenotata: quia eiſdẽ tp̃oribꝰ ac regibus: quibꝰ oſee prophetauerat & ipſe prophetauit. Ex tribus igitur generibuſ rhetorũ hec ſumũtur principia: & tres ſũt argũmẽtorũ p̃tes: ex qbus ĩcipe ſolet oĩs orator. Aut. n. docibiles: beniuolos aut attentoſ auditores debet efficere. Hic ergo prophã a magnitudine cladis ſumẽs prĩcipiũ. eoſq̧ q audituri erãt uolẽs ad pñiam prouocare: reddit attẽtos ad mirãs futurũ malũ: ut conſiderãtes uẽture cladis aſp̃itatẽ: ocius arripẽt pñiaꝫ. Ioel interp̃tatur incipiẽſ: aut dñi decẽſus. Fatuel uero aut latitudo aut oſtiũ dei. Tropologice: hoc ẽ ꝙ quioſtiũ dei & ſciẽtiã habuerit aptã: recte ĩcipit prophẽtare

Incipit prologus in amos prophetã.

Ozias rex cũ religionẽ ſollicite emularetur nimio religioĩs amore prouocatꝰ: circa p̃ceptũ legis moyſi arrepto thuribulo: ut ĩ hiſtoria libri ſecũdo palipomenõ oſtẽditur: ſacerdotale officium p̃ſumere conatus eſt Ob eam rem terremotũ in templo dei exortum conſtat: cuius etiam zacharias prophã meminit Ante hũc itaq̧ terremotum amos prophã tp̃oribuſ p̃dicti regis: & tp̃oribꝰ hieroboã filii ioaſ regis iſrael ĩ eas gẽtes: q̃ electione cõprehẽſe ſũt:

iram dei ob eas cauſas: quas memorauit affutu
ram denunciat. Et quia idē prophā in ſequēti
ait: Sup tribus īpietatibuſ & ſup quattuor nō cō
uertaꝫ eū. tertio pccōrū īdulgentiā deū dare poſ
ſe ſignificat; quē q̄rto eadeꝫ pccā admittētibus:
nec pnīaꝫ nec īdulgētiā daturū ānūciat. Nā per
ignis ſimilitudinē: quē in ꝓditas gētes īmittēdū
ꝓdixit grauē atq; irreuocabilē dei irā ad euerſio
nē earūdē ciuitatū proceſſurā uoluit demōſtrare

Incipit prologus in abdiam prophām.

Iacob patriarcha habuit fratrē eſau qui ob rubore corporis ſui edom hebrea lī gua appellatus eſt: quod latine ſangui neus dicitur. Is memoratum fratreꝫ ſuū q iſrael nomen acceperat: graui odio cōmotꝰ īterimere conatus eſt. Qua de cauſa oēs q populū iſrael. i. filioſ patriarche iacob ꝓdicti eſau odiū imitati ꝑ ſecuti ſūt: eſau & edō appellati ſūt Et q̄ populꝰ iſrael de captiuitate chaldeorū ꝑ cyrū regē ꝑſarū nutu dei reuocatus ī hirlēꝫ: ab alio regno graui ter afflictꝰ atq; oppſſꝰ ē: ideo hoc regnū ꝙ more eſau ꝓdictū populū ꝑſecutū ē: ꝑ denūciatōneꝫ ab die prophē īcrepatur: ꝙ nō dei indignatione ſed ſua uirtute pplūꝫ ſupatū glīabatur. De quo reg no olī ꝑ dauid ī ps cētiſimo trigeſimoſexto dic tū eſt. Memorare dn̄e filiorū edoꝫ in die hirlēꝫ.

Nā reliqua lectione cōprehenſa futurū ī gentes iudiciū ob cauſas lectione cōphēſas: regnūq̧ dei ī pplō iſrahel ſignificat. Hebrei hūc dictū eſſe q ſub rege ſamarie achab & impiiſſima iezabel pauit cētū prophās ī ſpecubus: q nō curuauerūt genu āte baal & de ſeptē milib9 erāt quos helias arguitur ignoraſſe. Sepulchruz quoq̧ eius uſq̧ hodie cū manſeolo heliſei prophē: & baptiſte iohānis ī ſebaſte uenerationi habetur: q̄ olī ſamaria dicebatur. Hanc herodes rex ātipatris fili9 ī honore auguſti ceſaris greco noīe uocauit auguſtā Hic igitur q centū prophās pauerat: accepit gratiā prophetalē: & de duce exercit9 fuit dux eccleſie. Tūc ī ſamaria puuz gregē pauerat: nūc in toto orbe xp̄i paſcit ecclīaſ. Et ſicut ſtephan9 coronā meruit paſſionis: ſic hic de ſeruitutis dei cum paulo apoſtolo noīe gloriatur: quia abdiaſ ſeru9 domini in noſtro ſonat eloquio.

Incipit prologus in ionam prophetam.

Jonā ſanctū hebrei affirmāt filiū fuiſſe filii mulieris uidue ſareptane: quez helias propha mortuū ſuſcitauit: & mr̄e poſtea dicente ad eū: nūc cognoui qa uir dei es tu: & ūbuz dei ī ore tuo ueritas ē. Ob hāc etiā cauſā ipz puerū ſic uocabit amathi. Amathi. n. in nr̄a līgua ueritatē ſonat. Et ex eo q̧ uerū helias locutus ē ille

e. i.

q ſuſcitatꝰ eſt filiꝰ eẽ dr̃ ũitatis. Ideo de ũitate
colũba naſcitur qa ionas colũbam ſonat. In cõdẽ
natione ãt iſrahel ionas ad gentẽ mittitur: ꝙ ni
niue agẽte pnĩaꝫ: illi ĩ malitia pſeuerãt. Tꝑoribꝰ
qppe hieroboã regis iſrahel q deo relicto: cũ po
pulo ſuo ĩ ſamaria idolis ſacrificabat: ionam pro
phãꝫ fuiſſe q̃rtꝰ liber regũ ĩdicat. Is cuꝫ prophe
tia illuminãte pccõres ciuitatis niniue dei mĩam
cõſecuturos uideret: ne falſa ꝑdicare uideretur:
ad denũciãdũ ĩteritũ eiuſdẽ ciuitatis ire nolebat
Nã ſicut deꝰ ad abrahã de ĩpietate ſodomoruꝫ
& gomorreorũ locutꝰ ẽ: clamor ſodomoruꝫ & go
morreoruꝫ ꝑuenit ad me. Ita & de niniue dr̃: ec
ꝙ aſcẽderit clamor malitie eiꝰ ad deũ. Et qa ſen
tẽtia dei de ſodomis fcã: mĩme reuocata ẽ: ita &
ionas aduerſũ niniuẽ prolatã ſnĩaꝫ reuocari nole
bat: diuine diſpẽſatioĩs ignarꝰ: q ſalutẽ hoĩm ad
ſe cõuertẽtiũ magis uult quã ĩteritũ. Hoc illi ac
ciderat ꝙ & ſcõ heliſeo: q filiũ ſunamitidis muli
eris mortuũ ignorauit. Ideo a cõſpectu dei fuge
re ſe ionas putabat: humanũ aliqd paſſus dicẽte
dauid quo ibo a ſpũ tuo: & a facie tua quo fugiã

Incipit prologus in micheam prophetam

Tꝑoribꝰ ioathe & achaz & ezechie regũ iuda micheã prophãm ad hanc propheti
tiam ſpũ ſancto repletum fuiſſe lectio
ipſa demõſtrat. Sed de ſupradicto numero regũ

ioathã & ezechiã deo ob religionẽ placuiſſe: hiſtoria libri quarti regũ: & ſecũdi paralipomenõ iudicat. Achaz uero relicto deo idola ſamarie qb9 etiã filios ſuos ĩ ſacrificiũ igni cõcremãdos obtulerat: coluiſſe cõſtat. Quãobrẽ de9 ſamariã q̃ reges iſrahel & iuda memoratorũ ſimulacrorũ ſuꝑſtitione fefellerat ĩcrepãs ĩdignationẽ ſuã ĩ eam proceſſurã cõminat9 eſt. Populo etiã iſrael ꝑuaricatori & prĩcipibus eius q eundẽ populũ fallaci ſuaſione ad colẽda idola ĩpulerãt: uerbis ĩſeq̃nti bus captiuitatẽ & interitũ ad futurũ denũciauit.

Incipit prologus in naum prophetam.

Naum prophetam ante aduentum regis aſſyriorum qui populuȝ iſrahel captiuũ in ſuã regionem trãſtulerat fuiſſe hebreorũ traditio cõfirmat. Siquidem in fine huius lectionis ꝑdicti regis aduentũ idẽ prophã annũciare mõſtratur Sed cũ hĩtatores niniue: iona ĩteritũ ciuitatis ꝑdicãte: ne diuina ira denunciatũ interitũ ſuſtinerẽt: pccõrũ & impietatis pñiaȝ egiſſent. accepta dei mĩa grauioribus ſe criminibus ĩplicuerũt. Qua de cauſa memoratus propheta ſpũ ſancto plenuſ: iudiciuȝ dei annuncians: ita locutus eſt. Deus zelãs & ulciſcens dñs eſt & c̃. Iam enim decem tribus ab aſſyriis ducte fuerãt in captiuitatẽ ſub ezechia re

ge iuda: ſub quo etiã nunc ĩ cõſultatione populi trãſmigrati aduerſũ niniuẽ uiſio cernitur. Nec e rat pua conſultatio tã his qui iam aſſyriis ſeruie bãt: quã reliqs q ſub ezechia de tribu iuda & bẽ iamin ab eiſdem hoſtibus obſidebantur: ut audi rẽt aſſyrios quoq; a chaldeis eſſẽ capiẽdos: ſicut ĩ ſeqntibus libri huius demõſtrabitur. Sciẽdũ ꝙ niniue ĩ nr̃a lĩgua de hebreo ſpecioſã ſonat. Spe cioſ9 aũt hic mũd9 dicitur. Vnde & apud grecos coſmos ab ornatu nomẽ accepit. Et quicqd nunc ad uerſũ niniuẽ dr̃: de mũdo figuraliter ꝑdicari ſẽtentiamuſ. Quã ob cauſã & aſſũptio quã ſeptu agĩta interp̃tes dicũt apud hebreos ma ſſa ponitur. i. graue onus: eo ꝙ eũ aduerſus quã prophãtur ꝑmat: nec ſinat eleuare ceruicẽ Simul q; hoc attẽdendũ: ꝙ hec ip̃a uel aſſũptio: uel on9 uel põd9 prophẽ uiſio ſit. Nõ eĩ loqtur propha in extaſi: ut mõtanus & pricilla maximillaq; deli rãt: ſed quod prophetat liber eſt uiſionis ĩteligẽ tis uniuerſa q̃ loqtur: & põdus hoſtiũ faciẽtiſ ſuo ꝑplõ uiſionẽ. De cõſumatione itaq; mũdi ſecun dũ anagogenã cõſolationeʒ ſcõrũ prophetia texi tũr: ut q̃cũq; ĩ mũdo uidẽt: q̃ſi ꝑtereũtia & cadu ca cõtennãt: & ꝑparẽt ſe ad iudicii diẽ. Vbi ultor aduerſũ uires aſſyriorũ affuturus eſt dñs.

Incipit prologus in ſophoniã prophetam.

TRadunt hebrei: cuiuſquam prophẽ
pater aut auus ponatur in titulo ip
ſos quoq; prophetaſ fuiſſe. Vnde &
amos unum de duodecim prophetiſ
qui dixit: non ſum propheta nec fili
us prophete: ſed paſtor caprarum uellicans ſyco
moros: patris nomen in titulo non habere. Hoc
ſi ueruz eſt: ſophonias propheta: qui nomine: ut
ita dicam: prophetico & gloriaſa maiorum ſuorũ
ſtirpe generatus eſt. Habuit enim patrem chuſi
auũ godoliã: proauuz amaſiã: attauum ezechiaz
& talem quadrigã ipe uelut extremus auriga cõ
pleuit Nomẽ ſophonie alii ſpeculã: alii arcanuz
dñi tranſtulerũt. Siue igitur ſpecula: ſiue abſcon
ditum dñi interpretetur: utrũq; prohĉ conuenit
Dicitur enĩ ad ezechielẽ. Filii hominis: ſpecula
torez te poſui domui iſrahel. Iſte ergo propheta
q erat in ſpecula & ĩ ſublimibus cõſtitutus: & no
uerat myſteria dñi: filius erat chuſi: q ĩterpreta
tur humilitas. Habebat quoq; auũ godoliã qui
dr̃ magnitudo dñi: & proauũ amaſiã: q & ipe uer
titur ĩ ſermonez dñi: attauũ ezechiam qui ſonat
fortitudo dñi. De fortitudine itaq; dñi nat9 eſt
ſermo dñi: & de ſermone dñi. nata ẽ magnitudo
dñi & de magnitudine dñi nata ẽ huĩlitas: ut cuz
ꝑuenerit aliqs ad ꝑfectũ dicat: qa non ſũ dignus
uocari apoſtol9. Et illud ĩ pſalmis. Dñe non ẽ e
xaltatũ cor meũ: neq; elati ſũt oculi mei. Ioziam

regem iude cuius tp̄oribus ſophonias prophāſſe
īuenitur: deo pre oībus regib9 iude placuiſſe hi
toria quarti libri regū & ſecūdi palipomenon de
mōſtrat. Iozias ſimulacra q̄ pr̄ ſuus āmon uel a
uus manaſſes ī tēplo dei collocauerat deiecta cō
minuiſſe mōſtratur. In qbus etiā ſerpentē ereū
a moyſe factū cui errori inductus populus ſupſti
tione idolorū detentuſ admiſerat. Idem cuſtodiſ
ſe paſcha: & ītermiſſis tp̄oribus multis ſolus cele
braſſe monſtratur. Ideo de9 per prophetā tp̄ori
bus memorati regis que pro uentura erant oſtē
dens gentibus quidez lectōne cōphēſis affutu
rum iudicium. Populo uero iſrahel ſalutem: & ci
uitati hieruſalem reſtaurationem tunc tp̄oris tri
buendam textu lectionis denunciauit.

Incipit prologus in aggeum prophetam.

Ieremias prophā ob cauſaz piurii ſede
chie regis: ut hiſtoria libri ſecundi pali
pomenō īdicat: qūi fidē promiſſā nabu
chodonoſor regi chaldeorū non ſeruaūat: populū
iſrahel refert cuz memorato rege hieruſalē expu
gnata hieruſalē captiuū ī babylonem fuiſſe pdu
ctū. Sed cū memoratus populus multis tp̄oribus
idolis ſeruiendo: etiam effuſione ſanguinis innc
centum ſe grauiter impiaſſet: uolens deus gene
rationem uniuerſā eiuſdem populi ob cauſas me
moratas penit9 deperire: ſeptuagīta annorū cap

tiuitatē eūdeꝫ pplūꝫ ī regno chaldeorū ſtatuit ſuſ
tinere: hac ratiōe ut cōpleto numero annorū: no
uꝰ pplūs a memoratis pccīs īmuniſ ad renouatio
nē hieruſalē pueīret Sexageſimo itaqꝫ ſecūdo an
no: regno chaldeorū ſubuerſo ꝙ adhuc octo anni
reſtabāt ad regnandū: ꝙ etiā ſexta uiſio danielis
oſtēdit: cū propter cauſā ſacrilegii: quod ī eadeꝫ
uiſione cōtinetur fuiſſe extīctū: dariꝰ q medis ī
ꝑabat: ut ſeptīa uiſio danielis oñdit: memoratus
in regno ſuceſſit. Cuiꝰ primo āno regni: ut deci
ma uiſio danielis manifeſtat: daniel ſupputatis ā
nis uidēs appropīqre tp̄s reuerſiōis: q̄ ꝑ hieremi
ā fuerat promiſſa: orās tā pro ſe quā pro populo
eādeꝫ promiſſionē a deo poſtulabat īpleri: cui p
gabrielē archāgelū ī eadem uiſione iuxta p̄ces e
iuſdē: uniuerſa cōpleta eſſe: deus dixit. Nā mo
riēte ſupradicto dario rege medorū & ſuccedēte
in regno cyro rege ꝑſarum: promiſſione dei com
pleta per eundeꝫ regem populumqꝫ iſrahel ī hie
ruſalem reductum: hiſtoria ſecūdi libri paralipo
menō: & initium eſdre prophete cōfirmāt. Cūqꝫ
a populo iſrahel & ſenioribus templū dei edifica
ri cepiſſet: mortuo cyro rege ac regnāte dario re
ge ꝑſarū: q memorato cyro ſuceſſerat: uicine gē
tes ciuitatis hiruſalē: ut idē eſdras refert: reſtau
rationē tēpli & ciuitatis reſiſtēdo īpedire ceꝑunt.
Qua ratiōe deterritꝰ pplūs iſrahel: reꝑationē ſu
pradicti tēpli dn̄i necdū iuxta promiſſioneꝫ cōces

ſā eſſe credebat. Propter quod ī ſecūdo āno regni memorari darii regis pſarum agge9 prophā a deo miſſus zorobabel q de tribu erat iuda: q ptāte3 regnī ſuſcepturus erat: & ieſū filiu3 ioſedech ſūmū ſacerdotē āmonet: ut credāt cōpleto numero ānorū tp9 reſtaurationis hieruſalē aduenisſe: hoc etiā addito: ne īcredulitatē pplī uellēt imitarī: de quo deus p eū dixit. Popul9 hic dicit. Nōdū uenit tp9 ut edificetur domus dei. Oīa aūt q̄ textu huius prophetie cōtinentur: reuerſionē populi: edificationē tēpli: renouationē ciuitatis: obſeruātiā ſacerdotale3: & initiū regnorū gentium exterarū ſignificāt.

Incipit prologus in zachariam prophetā.

S Ecundo anno darii regis medoru3 aggeum & zachariam prophetaſſe lectiones eorundem declarant. Sed hac de cauſa aggeus zacharie in ordine prophetarum prelatus eſſe uidetur: q eum duobus menſibus: ut predictorum lectiones oſtendunt: in prophetia preceſſiſſe inuenitur: & ad reparationem templi precepto dei populum animaſſe: ut eſdras refert dicens: In ſecundo anno darii regis perſarum prophetauerūt aggeus & zacharias filius addo prophete ſuper iudeos qui erant in iuda & iſrahel: ſuper hieruſa

lē in noīe dei ſup eos. Tūc ſurrexerūt zorobabel filius ſalathiel & ieſus filiꝰ ioſedech & prīcipes e ius īchoauerūtqꝫ edificare domū dei q̄ eſt ī hieru ſalē. Quibus cū adeſſēt prophē: exortatione ſua adiuuerūt eos. Nā & pplūꝫ iſrahel ab imitatiōe paternorū delitorū p ſuā āmonitionem idem pro pheta cupiens reuocare: uerbis lectione cōphē ſis uſus eſt. Vidi nocte: & ecce uir aſcēderat ſup equū rubeū & c̄. Vidit propheta uirū equo rubeo ſedentem: & ſtātem in medio myrteti umbroſi: cuius uiſionis hec ſolutio eſt. Vir aſcēdens equū rubeū: licet angelus intelligatur: tamē quia p̄dic ti coloris equū cōſcendere uiſus eſt uīdictā ſāgui nis in eā gentem ſignificat afferendā: que popu lum iſrahel in captiuitatem redegerat. Nam & yſaiaſ propheta per ruboreꝫ ueſtimentorum īter gentes uindictam cum ſanguine a deo proferen dā demonſtrans his uerbis uſus eſt dicens: Quis eſt iſte qui uenit de edon tinctis ueſtibus de bor ra & c̄. Stantē uero in medio myrteti umbrantis qꝫ dixit: leticiam populo affuturam: per myrteti ſignificationem uoluit deſignari. Eius ligni mo yſes in leuitico cum faceret mentionē: ait accipie tis die prima fructus ligni ſpecioſi: ut leticiaꝫ po puli per bene olentis ligni & ſpecioſi umbraculū demonſtraret. Sed hanc uiſionē que liberationeꝫ populi: & uīdictam de aduerſariis affuturam de monſtrat: ob hoc nōctu prophā ſe uidiſſe memo

rauit: quia populuꝫ iſrael ĩ prima liberatione de terra egypti: noctu diſceſſiſſe cõſtabat: cuiꝰ exẽpli quia p̃ſens populus aliquam partem in ſe retinere uidebatur: liberatio eiuſdẽ ac reditꝰ captiuitatis de terra chaldeorũ p noctẽ prophẽ eſt reuelata.

Incipit prologus ĩ malachiã prophetam.

DEus p moyſen populo iſrahel p̃cepat: ſacerdotes tabernaculi ſui oĩ corporali uitio liberos hoſtias oĩ uitio uacuas ſibi offerre. Quibus legem ſuã ad regenduꝫ populum ob hoc dederat: ut p ſacrificiorũ oblatõnem ĩternũcii dei & hoĩꝫ fcĩ: populũ p̃ceptis celeſtibꝰ facerẽt obedire: Vnde ſacerdotes ãgelos dei eſſe hoc in loco ſcriptura teſtatur. Sed q͆ tanti muneris grãm contenentes ſupradictꝰ populꝰ ac ſacerdotes ſacrificia uitio deturbata: ipis crimĩbus atq; ĩpietatibus maculati: deo offerre cepũt. Ideo p malachiã prophetã deꝰ populũ ſuũ iſrahel ĩcrepãs ait. Dilexi uos: dicit dñs: Et dixiſtis: In quo dilexiſti nos? Nõne frater erat eſau iacob: dicit dñs. & dilexi iacob: eſau autẽ odio habui: Eſau autẽ fratrẽ iacob nõ iniq͂ aut ſpõtanea uolũtate odio hĩtũ a deo: uel ſine meriti grã iacob dilectũ manifeſtũ ẽ: cũ ſecũdũ p̃ſcientiã ſuã eſau qdẽ effuſionẽ fraterni ſãguinis cõcupiſceṙ: iacob aũt ĩ ſui cognitiõe obſeruãdã legẽ deſideraṙ cognoſceret

Cuius rei gr̄a ſupradicto uſ9 eſt exēplo dicens: Dilexi iacob: eſau autē odio habui: Quāuiſ ex o pibus ĩmemoratorū quoruꝫ liber geneſeos memi nit: in quo unuſqſq; eorū futurus erat: propoſito manifeſte cōſtaret ut ſcriptū eſt: Creuerūt pueri & erat eſau hō agreſtis ſciens uenari: iacob autē hō ſīplex manēs ī tabernaculo. Nā reliqua q̄ lec tione cōprehenſa ſūt p̄uaricationē pplī iſrahel ī obſeruādis ſacrificiis dei. īcrepationēq; ī eūdē: q̄ deos alienos coluerūt ſignificāt.

Incipit prologus btī hieronymi presbiteri ī libros machabeorū.

Machabeorū libri duo prenotant prē lia inter hebreorum duces gentem q; perſarum: pugnaꝫ quoq; ſabbato rum: & nobiles machabei ducis tri umphos: ex cuius nomine & libri ī idem ſunt nūcupati. Hec quoq; hiſtoria cōtinet etiā inclita illa geſta machabeorum fratrū: q ſub antiocho rege pro ſacris legib9 dira tormenta p peſſi ſunt. Quos mater pia dum diuerſis ſuppli ciis urgerentur: nō ſolū nō fleuit: ſed & gaudens hortabatur ad gloriam paſſionis.

Item alius prologus.

MAchabeorum libri licet non ha

beātur in canone hebreorum: tamen ab eccleſia inter diuinorum uoluminuꝫ annotatur hiſtorias Prenotāt auteꝫ ꝓlia inter hebreorum duces genteſqꝫ pſarum: pugnā quoqꝫ ſabbatorū: & nobiles machabei triūphos: fedus quoqꝫ amicitiarū cum romanorum ducibus atqꝫ legationū. Machabei ſeptem fratres ab una matre machabea nomine geniti: cuſtodientes legem: patris traditionē nō manducantes carnem porcinam. ob hoc ab antiocho rege ſeuiſſimo in antiochia martyrii gloria coronati ſunt cum matre ſua: atqꝫ ſepulti cuꝫ magna ueneratione ibi quieſcunt.

Incipit epiſtola beati Hieronymi ad damaſum papam in quattuor euangeliſtas.

BEatiſſīo pape damaſo. hieronymus Nouum op9 me facere cogis ex ueteri: ut poſt exemplaria ſcripturarū toto orbe diſperſa quaſi quidam arbiter ſedeam: & quia inter ſe uariāt que ſint illa que cum greca conſentiant ueritate decernam. Pius labor ſed periculoſa preſumptio iudicare de ceteris. ipſum ab omnibus iudicandum: ſenis mutare linguam: & caneſcentem mūdum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus: cum in manus uolumē aſſumpſerit: & a ſaliua quam ſemel imbibit:

uiderit diſcrepare quod lectitat: non ſtatī erum
pat in uocem me falſariuꝫ: me clamans eſſe ſacri
legum: qui audeam aliquid ī ueteribus libris ad
dere. mutare. corrigere? Aduerſuſ quam inuidiā
duplex cauſa me conſolatur: quod & tu q ſūmus
ſacerdos es. fieri iubes. & uerū non eſſe quod ua
riat: etiā maledicoruꝫ teſtimonio comprobatur.
Si enim latinis exemplaribꝫ fides eſt adhibēda:
reſpondeāt quibus tot ſunt exēplaria plene quot
codices. Sin autem ueritas eſt querenda de pluri
bus: cur non ad grecam originem reuertētes ea
que uel a uitioſis interpretibus male edita: uel a
pſumptoribꝫ imperitis emendata peruerſiꝫ: uel
a librariis dormitātibus aut addita ſunt aut mu
tata corrigimus? Neqꝫ uero ego de ueteri diſpu
to teſtamento: quod a ſeptuagīta ſenioribꝫ ī gre
cam līguam uerſuꝫ: tertio gradu ad nos uſqꝫ per
uenit. Non quero quid aquila quid ſymmachus
ſapiāt: quare theodotiō īter nouos & ueteres me
dius incedat. Sit illa uera interpretatio: quam a
poſtoli probauerūt. De nouo nunc loquor teſta
mēto quod grecū eſſe nō dubiū eſt: excepto apoſ
tolo matheo: q primus in iudea euangelium xpi
hebraicis litteris edidit. Hoc certe cū in nr̄o ſer
mone diſcordat. & diuerſos riuulorum tramites
ducit: uno de fonte querendus eſt. Pretermitto
eos codices quos a luciano & heſicio nuncupatos
paucorum hominum aſſerit peruerſa conten

tio: quibus utiq; nec ĩ ueteri ĩſtrumẽto poſt ſep
tuagĩta ĩterp̃tes emendare quod licuit. nec ĩ no
uo profuit emendaſſe: cum multarum gentiũ lin
guiſ ſcriptura ãte translata doceat falſa eſſe que
addita ſunt. Igitur hec preſẽs prefatiuncula pol
licetur quattuor tantũ euãgelia: quorũ ordo eſt
iſte. matheus. marcus. lucas. iohãnes. codicũ gre
corũ emendata collatõne ſed ueterũ: que ne mul
tum a lectionis latine cõſuetudine diſcreparet.
ita calamo imperauimus: ut his tantum q̃ ſenſuʒ
uidebãtur mutare: correctis: reliqua manere pa
teremur ut fuerãt. Canones quoq; quos euſebiꝰ
ceſarienſis epiſcopus alexandrinum ſecutus ãmo
nium in decem numeros ordinauit: ſicut ĩ greco
habetur expreſſimus. quod ſi quis de curioſis uo
luerit noſſe que in euangeliis uel eadẽ uel uicina
uel ſola ſint: eorum diſtinctõne cognoſcet. Mag
nus ſiquidem hic in nr̃is codicibus error inoleuit
dũ quod in eadem re: alius euãgeliſta plꝰ dixit.
in alio quia minus putauerint addiderũt: uel dũ
eundem ſenſum alius aliter expreſſit. ille q̃ unũ
e quattuor primuʒ legerat: ad eius exemplũ cete
ros quoq; eſtimauerit emendãdos. Vnde accidit
ut apud nos mixta ſint omnia. & in marco plura
luce atq; mathei. Rurſum in matheo plura iohã
nis & marci: & in ceteris reliquorum que in aliis
propria ſunt inueniantur. Cum itaq; canones le
geris: qui ſubiecti ſunt cõfuſionis errore ſublato

& ſimilia omnium ſcies. & ſigulis ſua queq; reſti
tues. In canone primo concordāt q̄ttuor. mathe
us. marcus. lucas. iohannes. In ſecundo tres. ma
theus. marcus. lucas. In tertio tres. matheus. lu
cas. . iohanes. In quarto tres. matheus. marcuſ.
iohannes. In quīto duo. matheus. lucaſ. In ſexto
duo. matheus. marcus. In ſeptimo duo. matheꝰ
iohannes. In octauo duo. lucaſ. marcus. In nono
duo. lucas. iohannes. In decimo: propria unuſqs
q; que non habentur in aliis ediderunt. Singulis
uero euāgeliis ab uno īcipiens uſq; ad finē libro
rū diſp numerus accreſcit. Hic nigro colore preſ
criptus ſub ſe habet alium ex minio diſcolorē nu
merum: qui ad decez uſq; procedenſ īdicat: prior
numerus in quo ſit canone requirendus. Cum er
go aperto codice uerbi gr̄a illud ſiue illud capitu
lum ſcire uolueris cuius canonis ſit: ſtatiz ex ſub
iecto numero doceberis: & recurrens ad prīcipia
in quibus canonum eſt diſtincta cōgeries eodēq;
ſtatim canone ex titulo frontis inuento: illū quē
querebas numerum eiuſdez euangelii qui & ip̄e
ex inſcriptione ſignatur inuenies atq; e uicino ce
terorum tramitibꝰ inſpectis quos numeros e re
gione habeant adnotabis & cum ſcieris: recurreſ
ad uolumina ſingulorū: & ſine mora repertis nu
meris quos ante ſignaueras: reperies & loca in q
bus uel eadem uel uicina dixerūt. Opto ut ī xp̄o
ualeas: & memineris mei papa beatiſſime.

Incipit alius prologus.

PLures fuiſſe qui euangelia ſcripſe runt: Lucas euangeliſta teſtatur di cens. Quoniam quidē multi cona ti ſunt ordinare narrationem rerū que in nobis complete ſūt: ſicut tra diderunt nobis qui ab initio ipſi uiderunt ſermo nem: & miniſtrauerunt ei: & perſeuerantia uſq; ad preſens tempus monimenta declarant. que a diuerſis autoribus edita diuerſarum hereſum fu ere principia: ut ē illud iuxta egyptios. & thomā & mathiam & bartholomeū duodecī quoq; apoſ tolorum. & baſilidis atq; applliſ ac reliquorum quos enumerare longiſſimum eſt: cū hoc tantū in preſētiarū neceſſe ſit dicere: extitiſſe quoſdā qui ſine ſpiritu & gratia dei conati ſūt magis or dinare narrationem: quā hiſtorie texere uerita tem. Quibꝰ iure poteſt illud propheticū coapta ri. Ve qui proferunt de corde ſuo: q ābulāt poſt ſpiritum ſuum. qui dicunt. hec dicit dn̄s. & dn̄s non miſit eos. De quibus & ſaluator in euāgelio iohannis loquitur. Omnes qui āte me uenerunt fures fuerunt & latrones. Qui uenerunt: nō qui miſſi ſunt. Ipſe enim ait. Veniebant. & ego non mittebā eos In uenientibus preſumptio temeri tatis: in miſſis obſequium ſeruitutis eſt. Eccl̄ia autem q̄ domini uoce ſupra petram fundata eſt

quam introduxit rex in cubiculum ſuū: & ad quā
per foramen deſcenſionis occulte miſit manuꝫ ſu
aꝫ ſimilis damule hīnuloq; ceruorū quattuor uo
lumina paradiſi inſtar eructans quattuor & āgu
los & ānulos habet: per quos q̄ſi archa teſtamen
ti & cuſtos legis domini lignis mobilibꝰ uehitur
Primus omnium matheus eſt publicanus cogno
mento leui: qui euangelium in iudea hebreo ſer
mone edidit: ob eorū uel maxime cauſam qui in
ihūꝫ crediderant ex iudeis: & nequaquā legiſum
bra ſecedente euangelii ueritatem ſeruabāt. Se
cūdus marcus interpres apoſtoli petri: & alexan
drine eccleſie primus epiſcopus: qui dominum q
dem ſaluatorem ipſe non uidit: ſed ea que audie
rat magiſtrū predicāteꝫ: iuxta fidē magis geſto
rum narrauit quā ordinem. Tertius lucas medi
cus natione ſyrus antiocenſis cuius laus in euan
gelio: qui & ipſe diſcipulus apoſtoli pauli ī acha
ie bithinieq; partibus uolumen cōdidit. quedā al
tius repetēs & ut ipſe in prohemio confitetur au
dita magis quaꝫ uiſa deſcribens. Vltimus iohan
nes apoſtolus euangeliſta quē ihūs amauit pluri
mum. qui ſuper pectus domini recumbens puriſ
ſima doctrinarum fluenta potauit. & qui ſolꝰ de
cruce meruit audire. Ecce mater tua. Is cū eſſet
in aſia: & iam tunc hereticorū ſemina pulularent
cherinthi: ebionis: & ceterorum qui negāt xp̄m
ī carne ueniſſe: quos & ip̄e ī epiſtola ſua āntichriſ

tos uocat. & apoſtolus paulus frequenter pcutit coactus eſt ab omnibus pene tunc aſie epiſcopis & multarū eccleſiarū legationibus de diuinitate ſaluatoris altius ſcribere: & ad ipſum ut ita dicaʒ dei uerbum: nō tam audaci quā felici temeritate prorumpere; ut eccleſiaſtica narrat hiſtoria. cuʒ a fratribus cogeretur ut ſcriberet ita facturuʒ ſe reſpondiſſe ſi indicto ieiunio in cōmune oēs deū deprecarentur. Quo expleto. reuelatione ſaturatus in illud prohemiū celo ueniens eructauit. In prīcipio erat uerbū & uerbum erat apud deuʒ. & deus erat uerbū. hoc erat in principio apud deuʒ Hec igitur quattuor euāgelia multo āte pdicta ezechielis quoq; uolumē probat in quo prima uiſio ita cōtexitur. Et in medio ſimilitudo quattuor animaliū: & uultus eorū. Facies hominis & facies leonis & facies uituli & facies aquile. Prima hominis facieſ matheū ſignificat qui quaſi de homine exorſus eſt ſcribere. Liber generatioīs ihū xpi filii dauid filii abraham. Secunda marcum: ī quo uox leonis ī heremo rugientiſ auditur. Vox clamantis in deſerto. parate uiam domini: rectaſ facite ſemitas eius. Tertia uituli. q̄ euangeliſtā lucā a zacharia ſacerdote ſumpſiſſe inicium prefigurat. Quarta iohannē euangeliſtā qui aſſūptis pēnis aquile & ad altiora feſtinās de ūbo dei diſputat:. Cetera que ſequuntur. in eundē ſenſū proficiunt. Crura eorū recta & pennati pedeſ. &

quocunq; ſpūs ibat. ibāt: & nō reuertebātur: & dorſa eorū plena oculis: & ſcītille has lampades in medio diſcurrentes. & rota ī rotam: & in ſīgu lis quatuor facieſ. Vnde & apocalypſis iohanniſ poſt expoſitionē uigītiquatuor ſeniorum q tenē tes citharas & phialas adorātes agnum dei. ītro ducit fulgura atq; tonitrua: & ſepte; ſpiritus diſ currētes & mare uitreū: & quatuor animalia ple na oculis dicens. Animal primū ſimile leoni: & ſecūdum ſimile uitulo: & tertiū ſimile homini: & quartū ſimile aquile uolanti. Et poſt paululum. Plena inquit erant oculis. & requiem non habe bant die ac nocte dicētia. Sanctus ſanctus ſāctuſ dominus deus omnipotens. qui erat: qui eſt: qui uenturus eſt. Quibus cūctis pſpicue oſtenditur. quatuor debere tantū euāgelia ſuſcipi: & omneſ apocriphorum uenias mortuis magis hereticis quam eccleſiaſticis uiuis cauendas.

¶ Sequitur prologus in Matheum.

Matheus cū primo predicaſſet euangeli um in iudea: uolens tranſire ad gentes primus euangelium ſcripſit hebraice: quod fratribus a quib9 ibat: ad memo riam reliquit. Sicut enim neceſſe fuit ad confir mationem fidei euāgeliū predicare. ſic & cōtra hereticos ſcribi. Cum autē plures euāgeliū ſcrip

ſerīt: quatuor tantū habet auctoritatis teſtimo
niū: quia per quatuor mundi partes fidem nunci
ant trinitatis. & ſūt quaſi quatuor rote ī quadri
ga domini que uehit eum per p̄dicationem euā
gelii. & geuuſ humanū quadrifida morte perem
ptum: eorū erat predicatione uiuificandum: un
de et aliorū euāgelia deciderūt. nec recepta ſūt:
quia nolebāt prefinitum numerum caſſari ꝓp
ter uirtutē ſacramenti. Deſignātur etiam euā
geliſte quatuor figuris: q̄ nō ſūt deceptorie. ſed
iocūdi myſterii ſibi cōſcie. Matheus in homine
intelligitur: quia circa humanitatem xp̄i princi
paliter īmoratur. Marcus in leone. quia agit de
reſurretiōe. Lucas in uitulo agēs de ſacerdotio
Iohānes in aquila ſcribens ſacramenta diuinita
tis. Xp̄uſ uero quem deſcribūt homo fuit de uir
gine natꝰ. Vitulus ī immolatione. Leo in reſur
retione. Aquila in aſcenſione. Vel ī homine hu
manitas. In uitulo ſacerdotium. In leone regnū
In aquila exprimitur diuīnitatis ſacramētum.

¶Incipit argumētū ī euāgeliū ſecūdū Matheū

MAtheus ex iudea ſicut ī ordine primꝰ
ponitur ita euāgeliuꝫ in iudea primuſ
ſcripſit. cuius uocatio ad dominum ex
publicanis actibus fuit: duorū in gene
ratione chriſti principia preſumenſ: unius. cuiuſ

prima circūciſio in carne: alterius. cuius ſecūdū cor electio fuit: Ex utriſq; enī patribus chriſtuſ Sicq; quaterdenario numero triformiter poſito principiū a credēdi fide in electionis tempus porrigēs: & ex electione uſq; in trāſmigrationis diem dirigēs: atq; a tranſmigrationis die uſque in chriſtum definiēs: decurſam aduētus domini oſtendit generationē: & numero ſatisfaciens & tēpori. ut & ſe quod eſſet oſtēderet. & dei ī ſe opus monſtrās etiā in his quorū genus poſuit. xp̄i opātis a principio teſtimoniū non negaret. Quarum omnium rerum. tempus. ordo. numerus. diſpoſitio. uel ratio quod fidei neceſſarium eſt. deuſ chriſtus eſt: qui factus ex muliere. factus ſub lege. natus ex uirgine. paſſuſ in carne. oīa in cruce fixit: ut triumphās ea in ſemetipſo reſurgens in corpore & patris nomē in patribus filio: & filii nomē patri reſtituens in filiis ſine principio ſine fine: oſtendēs unum ſe cum patre eſſe. quia unus eſt. In quo euāgelio utile eſt deſiderātibuſ deū. ſic prima uel media uel pfecta cognoſcere: ut & uocationē apoſtoli. & opus euāgelii. & dilectionem dei in carne naſcentis per uniuerſa legētes intelligāt: atq; id in eo in quo apprehenſi ſūt: & apprehēdere appetūt. recognoſcant. Nobis enī hoc in ſtudio argumēti fuit: & fidē facte rei tradere. & opantiſ dei intelligēdam diligenter eſſe diſpoſitionē querentibus non tacere.

¶ Incipit prologus ī euāgelium ſecūdū Marcū

M Arcus euāgeliſta dei electus & petri ī baptiſmate filių: atq3 ī diuino ſermōe diſcipulų. ſacerdotiū ī iſrahel agēs ſe cūdū carnē leuita. ad fidē chriſti cōuerſų euāgeliū ī italia ſcripſit: oſtēdēs ī eo qd & generi ſuo deberet. & xpo. nā initiū pricipii ī uoce prophetice exclamatiōis īſtituēs ordinē leuitice electionis oſtendit: ut pdicās pdeſtinatū iohānē filiū zacharie ī uoce āgeli annūciātis emiſſū: nō ſolū ūbu3 carnē factū: ſ3 & corpų dñi ī oīa p uerbū diuine uociſ aīatū: ī initio euāgelice pdicatiōis oſtēderet: ut q hec legēs ſciret cui initiū carniſ in dño: & ihū aduenietis habitaculū caro deberet agnoſcere: atq3 ī ſe uerbū uocis q ī cōſonātibuſ pdiderat īueniret. Deniq3 cū pfecti euāgelii opų ītrās. & a baptiſmo dñi pdicare deū ichoās: nō laborauit natiuitatē carniſ quā ī prioribų uiderat dicere: ſ3 totius exprimēs expoſitionē deſerti. numerū ieiunii. tēptationē diaboli. cōgregatiōe3 beſtiarū & miniſteriū protulit āgelorū: ut īſtituēs nos ad inteligēdū ſigula ī breui conpīgens. nec auctoritatē facte rēi demerēt. & pficiēdi opis pleītudinē nō negaret Deniq3 āputaſſe ſibi poſt fide3 pollicem dicitur. ut ſacerdotio reprobus haberetur: ſed tantum conſentiens fidei predeſtinata potuit electio: ut nec ſic in ope uerbi pderet q prių meruerat in genere. Nam

alexādrie epūs fuit. Cui9 p ſingula op9 fuit ſci
rē & euāgelii ī ſe dicta diſponere: & diſciplinā:
legis ī ſe agnoſcere: & diuinā ī carne dn̄i intelli
gere naturā. Que ī nos primū reqri oportet. de
hīc inqſita nolum9 agnoſci habētes mercedē ex
hortationis: q̄m qui plātat & qui rigat unū ſūt:
qui autem incrementum preſtat deus eſt.

¶Incipit prolog9 ī euāgeliū ſecūdū Iohāneȝ.

HIc ē iohn̄s euāglīſta un9 ex diſciplīs dn̄i:
q uirgo a dō electo9 ē quē de nuptiis uolē
tē nubere uocauit de9. Cui uirgītatis in hoc du
plex teſtimoniū datur ī euāgelio: ꝙ & p̄ ceteriſ
dilect9 a dō dicitur: & huic mr̄eȝ ſuā pēdēſ ī cru
ce comēdauit dn̄ſ. ut uirginem uirgo ſeruaret.
Deniqꝫ maīfeſtāſ ī euāglio ꝙ erat ip̄e ī corrup
tibilis ūbi op9 īchoās: ſol9 ūbuȝ carnē fcūȝ eē:
nec lumē a tenebris cōp̄hēſū fuiſſe teſtatur: pri
mū ſignū ponēs ꝙ ī nuptiis fecit dn̄s oſtēdēs ꝙ
ip̄e erat: ut legētib9 demōſtraret ꝙ ubi dn̄s in
uitat9 ſit. deficere nuptiarū uinū debeat: & ue
terib9 īmutatis. noua oīa q̄ a xp̄o īſtituūtur ap
pareāt. Hoc aūt euāglīū ſcripſit ī aſſia. poſtea
q̄uā ī pathmoſ īſula apocalypſī ſcripſerat ut cui
ī p̄ncipio canoīſ īcorruptibile p̄ncipiū p̄notatur
ī geneſi: ei etiā īcorruptibiliſ finiſ p uirgīē ī apo
calyipſi redderetur dicēte xp̄o ego ſum alpha &

o. Et hic ē iohñs: q ſciēſ ſupueniſſe diē receſſ9 ſui. cōuocatis diſciplīs ſuis ī epheſo. ꝑ multa ſi gnorū expimēta promēs xp̄z: deſcēdens ī defoſ ſū ſepulture ſue locū fcā ōrone. poſit9 ē ad pr̄es ſuoſ: tā extrane9 a dolore mortiſ q̄z a corruptio ne carnis īuenitur alienus. Tñ poſt oēs euange liū ſcripſit: & hoc uirgini debebatur. Quorū tñ uel ſcriptorū tp̄oris diſpoſitio. uel librorū ord' natio. ideo a nobis ꝑ ſigula nō expoītur: ut ſci ēdi deſiderio collato & q̄rētib9 fruct9 laboriſ: & deo magiſterii dotrina ſeruetur

Incipit prologuſ ſpālis ī eplā3 ad Romanoſ.

Romani ſūt q ex iudeis & gētib9 credide rūt. Hi ſupba cōtētione uolebāt ſe alte rutrum ſupponere. Nā iudei dicebāt. Nos ſu m9 pplūs dei quoſ ab initio dilexit & fouit Noſ circūciſi ex genere abrahā ſcā deſcēdim9 ex ſtir pe: & not9 retro apud iudeā tātum deus. Nos de egypto ſignis dī & uirtutibus liberati: mare ſicco ꝑtrāſiuimus pede: cū inimicoſ nr̄os grauiſ ſimi fluctus īuoluerēt. Nobis pluit māna dñs in deſerto. & quaſi filiis ſuis celeſte pabulu3 mi niſtrauit. Nos die. noctuq3 ī columna nubis ig niſq3 p̄ceſſit: ut nobiſ ī inuio iter oñderet. Atq3 ut cetera ei9 circa nos īmēſa bñfitia taceamus: nos ſoli digni fuim9 dei legē accipere. & uoce3 dī loq̄ntis audire. eiuſq3 cognoſcere uoluntate3

In qua lege nobis promiſſus eſt xp̃s ad quos eti am ip̃e ſe ueniſſe teſtat9 ē dicēs: nō ueni niſi ad oues q̄ p̱ierāt dom9 iſrahel: cū uos canes potius q̄3 hoīes appelauerit. Equū ne ergo ē ut idola hodie deſerētes qb9 ab initio deſeruiſtis nobis cōp̱emi. & nō poti9 in proſelitorū locū ex legis auctoritate & cōſuetudine deputemi? Et hoc ip̃3 nō merebamī niſi qa larga ſp̱ dī clemētia uoluit uos ad nrā3 imitationē admittere. Gētes etiā e cōtrario īndebāt. Quāto eī maiora erga uoſ dī bn̄fitia narraueritis tāto maioriſ uos crimīſ reoſ eē mōſtrabitis. Sēp̱ eī his oīb9 extitiſtis īgrati. Nā ip̃is pedib9 qb9 aridum mare trāſiſtis. lude batis an̄ idola q̄ feciſtis: & ip̃o ore quo paulo an te ob necē aduerſariorū dn̄o cātaueratis: ſimula cra uobis fieri popoſcitis. illis oclīs qb9 ueneran do deū ī nube uel igne cōſpicere ſolebatis. ſimu lacra ītuebamī Māna quoq̄ uobiſ faſtidio fuit: & ſp̱ ī deſerto cōtra dn̄m murmuraſtis ad egyp tū ūde maū ualida eiecerat: redire cupiētes. quid plura? Ita p̄reſ urī crebra prouocatiōe dn̄3 irrita uer̄t ut oēs ī heremo morerētur: nec pl9 ex ſeni orib9 eorū q̄3 duo hoīes terrā repromiſſioīſ ītra rēt. S3 qd ātiq̄ replicam9. cū etiā ſi illa mīme fe ciſſetis de hoc ſolo nemo uos dignos uenia iudi caret: q̱ dn̄3 xp̃3 prophārū ſp̱ uobiſ uocib9 repro miſſū nō ſolū ſuſcip̱e noluiſtis. ſ3 etiā morte peſ ſima p̱emiſtis? Quē ut nos cognouimus. ſtatim

credidim9: cũ nobiſ de eo ãtea nõ fuerat p̃dicatũ Vnde probatur: ꝙ idolis ſeruiui9. ñ obſtinatioĩ mentis: ſꝫ ignorantie deputãdũ. Qui eĩ cognitũ ilico ſeqmur: olĩ utiqꝫ ſeq̃remur ſi ãtea cognouiſſem9. Sic ãt uos de geñis nobilitate iactatis q̃ſi nõ morũ imitatio magis q̃ꝫ carnalis natiuitas filios uoſ faciat eẽ ſcõrũ Deniqꝫ eſau & iſmahel cũ de ſtirpe ſit abrahe. mĩme tñ ĩ filiiſ reputãtur Hiſ taliter altercãtib9. aplũſ ſe mediũ ĩterponẽſ ita ꝑtiũ dirimit qõnes ut neutrũ eorũ ſua iuſtitia ſaluté meruiſſe cõfirmet: ãbos uero pplõs & ſciẽter & grauiter deliq̃ſſe. Iudeos q̃dẽ ꝙ ꝑ p̃uaricationẽ legiſ deũ ĩhonorauerit: gñs uero ꝙ cũ cognitũ de creatura creatorẽ ut deũ debuerit uenerari. glĩaꝫ ei9 ĩ maũ fcã mutauerit ſimulacra. Vtroſqꝫ etiã ſilr̃ ueniã cõſecutos: eq̃les eẽ ueriſſima ratiõe demõſtrat: p̃ſertĩ cũ ĩ eadã lege p̃dictũ ſit & iudeos & gñs ad xp̃i fidem uocãdos eſſe Quãobrẽ uiciſſi eos humilians ad pacẽ & cõcordiã cohortatur.

Incipit argumẽtũ.

ROmani ſũt ꝑtis italie. Hi p̃ueti ſũt a falſis aplĩs: & ſub noĩe dñi nr̃i ihũ xp̃i ĩ legẽ & prophãs erãt idocti. Hos reuocat aplũs ad ueram & euãgelicã fideꝫ: ſcribẽs eis a corintho.

Incipit prolog9 ĩ primã eplãꝫ ad Corinthios

EPiſtola prima ad corīthios multaſ cauſas diūſasq; cōplectitur Quarū partem relatiōe fratrū cognouit aplūs. Partiꝫ ipſorū corīthiorū ſūt lr̄is indicate. Nō nullas uero pro officii ſui cura. aut ordīat. aut emēdat. & uariis curatioib9 medetur diuerſa īfirmitate lāguētib9. Nā apud eos primū curatur diſſēſioīs uitiū. ꝙ multi pſeudo aplōrū unitateꝫītulerūt ſcīdētes ecclīe. ut proprii noīs facerēt ſectatores. ꝙ his exprobratur ūbis aplūs. Hoc aūt dico ꝙ un9qſq; urꝫ dicit. Ego qdē ſū pauli. ego āt appollo. ego uero cephe. ego āt xp̄i. Et obliq horū ſe dicit facere nominū mētionē. ut multo magis erubeſcāt id ſe facere ſub falſorū aplōruꝫ noīb9. ꝙ etiā ſi ſub pauli & petri fiet noīe diſpliceret Scdā cā ei9 īducitur: q pr̄ne oblit9 reuerētie uxorē ſibi nō erubuit facere de nouerca. Quod facin9 licet fornicationē appellauerit aplūs. tn̄ ita cōdēnauit ut ī ultionē fcī auctorē talis opis diabolo iudicauerit deputādū: īpoſita iudiciorū & litiū tertia qōne. Quarto loco matrimoniorū iura tractātur his. Quīto loco uirginitatis cōſiliū uelut e uicino cōiūgitur. Sexto loco de eſcarū licētia diſputatur Septīo atq; octauo loco de attōdēdo uiris. & mulieribus uelādo capite. ac ſacramētorū coīone p̄cipitur. Nono loco emulatio q̄ diūſitate donorū ſp̄ualiū naſcebatur ſub exēpluꝫ mēbrorū & corpis caſtigatur Decīo reſurectiōis

ſpes multis & argumētis & rōnib9 approuatur. Vltimo de colligēdis ad neceſſitatē ſcōrū noīe caritatis cura uel edificatio culmē īponitur. Interſerūtur his pauce q̄ aut: ut q̄buſdaȝ uidetur: pēdēt ex ſupiorib9. aut hn̄t licet propriaſ tamē paruulas actiones

Incipit argumentum.

COrinthii ſūt achaici: & hi ſimiliter ab aplō audierunt uerbū ueritatis: & ſubuerſi ſūt multipharie a falſis apoſtoliſ Quidā a philoſophie uerboſa eloquentia: alii ſecta legis iudaice inducti ſūt Hos reuocat apoſtolus ad uerā fidē & euāgelicā ſapiētiā: ſcribēs eis ab epheſo p timotheū diſcipulū ſuū.

Incipit prologus ī ſecūdā eplā͞ȝ ad Corīthioſ

IN ſecūda ad corinthioſ eplā quaſi ī pte ſuperiori poſt tribulationū ſuarum relationes reddit cauſas quare ad eos ſecundo non ierit: quoniā nō leui mutatiōe cōſilii feciſſe ſe aſſerit. ſed ne aduētu ſuo triſtitiā incurreret: cum in peccato permanere diſcipulos reperiſſe. Deīde poſt agnitos fruct9 penitētie recōciliat eū eccleſie. quē ī prima propter fornicationē a cōſortio ſcōrū iuſſerat amoueri Tertio cōtra pſeudo aplōs officii ſui digni

tatem tuetur: & noui teſtamēti miniſtros tāto ā teire gr̄a oſtendit: quāto euangeliū ē lege p̄ſtā tius. Immoratur etiā in cauſa illa plurimū quaꝫ breuiter ī prima cōtigerat. ut prōpto ac libēti aīo neceſſaria p̄ſētis uite nō habētibꝰ largiātur & utilitate ſp̄ualis cōmertii cōmutēt p̄ſentia cū futuriſ. atq; abūdantia ſua ſc̄tōrū inopiā ſupple ::ut uiciſſim eorū inopia ſcōrū abūdantia ſup pleatur. In fine repetit ꝙ ſuperiꝰ cōtra pſeudo aplōs egerat. & iactationē eorū p̄dicationeſque de ſe glorioſaſ. uel collata ātiqtate generis. uel cathalogo iniuriarū ac piculorū ſuorū euacuat. dicitq; eos oparios ſubdolos q ad imitationē ſa thane trāsfigurētur in aplōs xp̄i. ſub p̄dicatio nis ſpe lucra pecuniaria queq; ſectantes.

Incipit argumentum.

POſt actā a corīthiis pn̄iaꝫ cōſolatoriā ſcribit eis eplāꝫ aplūs a troade p titū. & collaudās eos. hortatur ad meliora: cōtriſtatos qdem eos. ſꝫ emendatos oſtēdens.

Incipit argumētuꝫ i eplāꝫ ad galathas.

GAlathe ſūt greci. Hi uerbū uerita tis primū ab aplō acceperunt. ſed poſt diſceſſum eius temptati ſūt a falſis apoſtolis; ut in legē & circūci

ſionem uerterētur. Hos aplūs reuocat ad fidē ueritatis:ſcribēns eis ab epheſo.

Incipit argumētū in epiſtolam ad Epheſios

EPheſii ſūt aſiani. Hi accepto uerbo ueritatis. pſtiterūt ĩ fide Hos collaudat apoſtolꝰ ſcribēs eis a roma de carcere ꝑ tychicū diaconem.

Incipit argumētū ĩ eplāꝫ ad Philippēſes.

Philippēſes ſūt macedoñs. Hi acceptō ūbo ueritatis pſtiterunt ĩ fidē. nec recoperūt falſos aplōs. Hos collaudat apoſtolus:ſcribens eis a roma de carcere per epaphroditum.

Incipit argumentū in eplām ad coloſſenſes.

COloſſēſes & hi ſicut & laodicēſes ſunt aſiani. & ipſi preuenti erant a pſeudo aplīs. Nec ad hos acceſſit ipſe apoſtolus: ſed & hos per epiſtolam corrigit. Audierant enim uerbum ab archyppo: qui & myſteriū in eos accepit. Ergo apoſtulus iam ligatus ſcribit eis ab epheſo ꝑ tychicū diaconem & oneſimum acolythum.

Incipit argumētū ĩ eplāꝫ ad theſſalōicēſeſ ꝑma

THeſſalonicenſes ſunt macedones qui accepto uerbo ueritatiſ perſtiterunt in fide: etiã in pſecutione ciuium ſuorũ. Preterea nec receperũt falſos aplós: nec ea q̃ a falſis aplĩs dicebãtur Hos collaudat aplũs ſcribẽs eiſ ab athenis: per tytum diaconem. & oneſimum acolythum.

¶ Incipit argumẽtum in eplãm ſecundam.

AD theſſalonicẽſes ſecũdam ſcribit eplãm apoſtolus: & notũ facit eis de tẽporibus nouiſſimis & de adũſarii deiectione. Scribit hãc eplãm ab athenis p titũ diaconẽ & oneſimũ acolithum.

¶ Incipit argumẽtũ ĩ eplã ad thimotheũ primaꝫ

TImotheũ inſtruit & docet de ordinatione epiſcopatus & diaconii. & omnis eccleſiaſtice diſcipline: ſcribens ei a laodicia per tythicum diaconem.

¶ Incipit argumẽtum in epiſtolã ſecundam.

ITem Timotheo ſcribit de exortatione martirii & omnis regule ueritatiſ: & quid futurum ſit temporibꝰ nouiſſimis. & de ſua paſſiõe. ſcribẽs ei ab urbe roma.

¶ Incipit argumètum in epiſtolã ad titum.

TItum cõmonefacit & inſtruit de cõſtitutione presbyteri & de ſp̃uali cõuerſatione & hereticis uitãdis qui traditionibus iudaicis credunt: ſcribens ei a nicopoli.

¶ Incipit argumètũ in epiſtolã ad philemonẽ.

PHilemoni familiares lr̃as facit pro oneſimo ſeruo eiꝰ: ſcribẽs ei ab urbe roma de carcere per ſupraſcriptũ oneſimum:

¶ Incipit argumètũ in epiſtolã ad hebreoſ.

IN primis dicendũ ẽ cur aplũs paulus in hac epiſtola ſcribenda non ſeruauerit moreꝫ ſuum: ut uel uocabulum nominis ſui uel ordinis deſcriberet dignitatẽ Hec cauſa eſt. ꝙ ad eoſ ſcribẽs q ex circũciſione crediderãt quaſi gentiũ apoſtolus & nõ hebreorũ: ſciens quoqꝫ eorũ ſupbiã: ſuãqꝫ humilitatẽ ip̃e demonſtrãs: meritũ officii ſui noluit ãteferre. Nã ſimili modo etiã iohãnes aplũs propter humilitatem in epiſtola ſua nomẽ ſuum eadẽ ratione nõ pretulit. Hãc ergo eplãm fertur aplũs ad hebreos conſcriptam hebraica lingua miſiſſe: cuius ſẽſũ & ordinẽ retinens lucas euãgeliſta poſt exceſſum apoſtoli pauli greco ſermone compoſuit.

Incipit pfatio hieronymi in act9 apoſtolorū

CAnit pſalmiſta: ābulabunt de uirtuti
bus in uirtutes. Poſt apli pauli eplās
dudū uno uobis uolumine translatas
dōmō & rogatiāe cariſſimi. act9 aplō
rū cōpellitis ut trāsferā ī latinū: quē librū nulli
dubiū ē a luca ātioceno arte medico q poſtea in
ſeruiēs paulo aplō xp̄i fact9 ē diſcipul9 fuiſſe e
ditū. Ceruices p̄mit īpoſita ſepi9 oneris magni
tudo: qa ſtudia īuidorū rep̄hēſiōe digna putāt
ea q̄ ſcribim9: illorū nūquā odio & detractione.
iuuāte xp̄o meū ſilebit eloqū. Act9 aplōrū nudā
qdē uidētur ſonare hiſtoriā: & naſcētis ecclīe in
fātiaʒ texere: ſʒ ſi nouerim9 ſcriptorē eorū lucā
eſſe medicū. cuius laus eſt in euāgelio: aīaduer
tim9 piter oīa uerba illi9 aīe lāguētis eſſe me
dicinam.

Itē alius prologus.

LVcas antiocēſis natiōe ſyr9 cui9 laus ī e
uāgelio canitur apud āthiochiā medicine
artis egregius. & aplōrū xp̄i diſcipulus fuit: poſ
tea uſq; ad confeſſionē paulū cōſecutus aplūm.
ſine crimine in uirginitate pmanens. deo malu
it ſeruire. Qui ſeptuagīta quatuor annoſ etatiſ
agens in bithynia obiit plenus ſp̄u ſancto: quo
inſtigante in achaie partibus euangelium ſcri
bens grecis fidelibus incarnationem dn̄i fideli

narratiõe oſtẽdit: eũdẽq́ʒ ex ſtirpe dauid deſcẽdiſſe mõſtrauit. Cui nõ immerito ſcribẽdorũ actuum apoſtolicorũ ꝑtãſ ĩ miniſterio datur: ut deo ĩ deũ pleno. & filio ꝑditionis extĩcto: oratione ab aplĩs facta: ſorte dñice electiõis numerus cõpleretur. Sicq́ʒ paulꝰ cõſumatiõem apoſtolicis actibus daret. quãdiu cõtra ſtimulũ calcitrãtẽ dñs elegiſſet. Quod legẽtibꝰ & reqrẽtibꝰ deũ breui pòtiꝰ uolui oſtẽdere ſermone: quã prolixius aliqd faſtidiẽtibꝰ prodidiſſe: ſciens ꝙ opantẽ agricolã oporteat primũ de ſuiſ fructibꝰ edere Que ita diuina ſubſecuta ẽ gr̃a: ut nõ ſolũ corporibꝰ. ſed etiã animabus: eius proficeret medicina.

¶ Incipit prologus in ſeptẽ epiſtolas canonicaſ

Non ita eſt ordo apud grecos qui integre ſapiunt fidenque rectã ſectantur: epiſtolarum ſeptem que canonice nuncupãtur: ſicut in latinis codicibuſ inuenitur ut quia petrus eſt primus in ordine apoſtolorum: prime ſit etiam eius epiſtole in ordine ceterarũ. Sed ſicut euãgeliſtas dudũ ad ueritatis lineam correximꝰ: ita haſ proprio ordini dõ iuuãte reddimuſ. Eſt enĩ prima earũ una iacobi. due petri. treſ iohãniſ & iude una Que ſi ſicut ab eiſ digeſte ſũt: ita quoq́ʒ ab ĩterp̃tibꝰ fideliter ĩ latinum

uerterētur eloquiū: nec ābiguitatē legētibus fa
cere... nec ſermonū ſeſe uarietas īpugnaret: illo
precipue loco: ubi de unitate trinitatis ī prima
iohānis eplā poſitū legim9: in qua etiā ab īfide
lib9 trāslatoribus multū erratū eſſe a fidei ueri
tate cōperimuſ: triū tātūmodo uocabula. hoc eſt
aq̄ ſāguinis & ſp̄s in ipſa ſua editione ponētib9:
& patris uerbiq; ac ſpiritus teſtimoniū omitten
tibuſ. In quo maxime & fides catholica robora
tur: & patris & filii & ſp̄us ſcī una diuinitatis ſub
ſtātia cōprobatur. In ceteris uero epiſtolis q̄n
tū a nr̄a aliorū diſtet editio: lectoris prudētie de
relīquo. Sed tu uirgo xp̄i euſtochiū dū a me īpē
ſius ſcripture ueritatē inq̄ris: meā quodāmodo
ſenectutē inuidorū dentibus corrodendam expo
nis: qui me falſarium corruptoremq; ſāctarū pro
nūciant ſcripturarū. Sed ego in tali ope nec emu
lorū meorum inuidentiam pertimeſco: nec ſācte
ſcripture ueritatem poſcentibus denegabo.

¶ Prologus in Apocalypſim.

Iohannes apoſtolus & euangeliſta a
xp̄o elect9 atq; dilect9. ī tāto amo
re dilectionis uberior habit9 eſt ut
ī cena ſupra pect9 ei9 recūberet. & ad crucē aſtā
ti: ſoli matrē propriā cōmēdaſſet ut quē nubere
uolētē ad āplexū uirginitatiſ aſciuerat, ipi etiaȝ

cuſtodiendam uirginē tradidiſſet: Hic itaq; cū propter uerbum dei & teſtimoniū ihū xpi in patu moſ inſulam ſortiretur exilium: illic ab eodem a pocalypſis preoſtenſa deſcribitur: ut ſicut in pri cipio canonis ideſt libri geneſeos. incorruptibile principium pernotatur ita etiam incorruptibilis finis per uirginem in apocalypſi redderetur dicē tis. Ego ſum alpha &/o/initium & finis. Hic eſt iohannes. qui ſciens ſuperueniſſe ſibi diē egreſ ſionis de corpore conuocatis in epheſo diſcipulis deſcendit in defoſſum ſepulture ſue locū: oratio neq; completa reddidit ſpiritū tam a dolore mor tis factus extraneus: quam a corruptione carnis noſcitur alienus Cuius tamē ſcripture diſpoſitio uel libri ordinatio ideo a nobis per ſingula nō ex ponitur: ut neſcientibus inquirendi deſideriū col locetur: & querentibus laboris fructuſ & deo ma giſterii doctrina ſeruetur.

DEO GRATIAS.